

Metody

Skala typów przywiązania do miejsca według typologii Davida M. Hummona (1992): ustrukturyzowana jakościowa metoda badania przywiązania do miejsca zamieszkania

Alan Mandal¹, Marcin Moroń²

¹ Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Katowice

² Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski, Katowice

Artykuł przedstawia procedurę konstruowania i wyniki analizy trafności *Skali typów przywiązania do miejsca* opartej na typologii Davida M. Hummona (1992). Narzędzie zawiera opisy dwu typów przywiązania do miejsca – przywiązania codziennego i przywiązania aktywnego oraz trzech typów nieprzywiązania – alienację, relatywizm miejsca, brak poczucia miejsca. Osoba badana spośród pięciu wybiera jeden najlepiej odpowiadający jej stosunkowi wobec miejsca zamieszkania. Właściwości psychometryczne i trafność *Skali typów przywiązania* analizowano w serii trzech badań zrealizowanych łącznie na grupie 912 osób. W badaniu pierwszym uczestniczyło 586 osób w wieku od 18 do 72 lat. Osoby badane wypełniały *Skalę typów przywiązania do miejsca*, *Skalę przywiązania do miejsca* (Williams, Vaske, 2003), ankietę danych socjodemograficznych oraz odpowiadały na pytania o emocjonalny stosunek wobec swojego miejsca zamieszkania. W badaniu drugim udział brały 274 osoby w wieku od 16 do 72 lat. Badani wypełniali *Skalę typów przywiązania*, *Skalę przywiązania do miejscowości* i *Skalę tożsamości* (Lewicka, 2012) oraz skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej (Wojciszke, Szlendak, 2010). W badaniu trzecim, w którym udział wzięły 52 osoby, analizowano rzetelność *Skali typów przywiązania* metodą test-retest. Uzyskane wyniki pokazały, że *Skala typów przywiązania* jest rzetelną i trafną metodą pomiaru relacji z miejscem zamieszkania według kategoryzacji Hummona (1992). Typy przywiązania, uwzględnione w przygotowanej *Skali* posiadają zróżnicowane profile charakterystyk socjodemograficznych i psychologicznych. Osoby charakteryzujące się typem przywiązania codziennego i przywiązania aktywnego były istotnie silniej przywiązane do miejsca niż pozostałe typy, różniąc się między sobą pod względem stażu zamieszkiwania w miejscowości oraz traktowania jej jako miejsca zastanego. Typy nieprzywiązane miały zbliżone do siebie profile, wyrażające niski stopień przywiązania do miejsca. Typ relatywizmu można uznać za przywiązany najslabiej, z najwyższą mobilnością, najkrótszym stażem zamieszkiwania w miejscowości oraz najslabszą więzią na podstawie zamieszkiwania w miejscowości poprzednich pokoleń. Typ alienacji wyrażał neutralny bądź negatywny stosunek wobec miejscowości i wyróżniał się pozytywną korelacją z natężeniem tożsamości europejskiej. Typ braku poczucia miejsca cechowało słabe przywiązanie i tożsamość lokalna oraz pozytywny związek ze sprawczością.

Słowa kluczowe: *Skala typów przywiązania do miejsca*, *Skala przywiązania do miejsca*, *przywiązanie do miejsca*

Procesy globalizacji, wzrost mobilności i kosmopolityzmu, rozwój społeczeństwa informacyjnego skłoniły niektórych teoretyków do stawiania tez o postępującym zaniku znaczenia miejsca i więzi z miejscem dla funkcjonowania człowieka, zaniku poczucia autentycznego osadzenia w lokalnym kontekście i wycofaniu się z traktowania przywiązania do przestrzeni jako kryterium stratyfikacji społecznej (Castells, 1996; Giddens, 1991; Relph, 1976). Tezy te na nowo rozbudziły w ostatnich latach (Lewicka, 2011a) zainteresowanie charakterem relacji człowiek–środowisko (Gustafson, 2001; Scannell, Gifford, 2010), która była od dziesięcioleci przedmiotem interdyscyplinarnej analizy.

W geografii humanistycznej uwagę badaczy skupia więź emocjonalna wynikająca z fundamentalnej u człowieka „potrzeby miejsca” (Tuan, 1977), w ujęciu fenomenologicznym – poczucie uwewnętrznienia miejsca (*insidedness* – Relph, 1976) lub tzw. zadowolenia (*at-homeness* – Seamon, 1979) w badaniach nad migracjami – poczucie tęsknoty za miejscami utraconymi (Deutsch, 2005), w socjologii miasta i społeczności – przywiązania do miasta, domu, czy sąsiedztwa (Kasadra, Janowitz, 1974). W perspektywie psychologicznej konstrukt przywiązania do miejsca osadzony jest w teorii przywiązania emocjonalnego (Bowlby, 1973), gdzie miejsce jest specyficznym typem obiektu przywiązania (por. Giuliani, 2003). Przywiązanie do miejsca wyraża więź istniejąca między osobą a miejscem jej zamieszkania, charakteryzowanym przez właściwości przestrzenne, społeczne lub fizyczne, która to więź manifestuje się za pośrednictwem procesów afektywnych, poznawczych i behawioralnych (Agnew, 1987; Giuliani, 2003; Relph, 1976; Scannell, Gifford, 2010; Tuan, 1977). Na gruncie badań psychologicznych dominuje złożone ujęcie przywiązania do miejsca, podejmowane w typologiach (Hay, 1998; Relph, 1976; Riger, Lavrakas, 1981; Shamai, 1991) lub wielowymiarowych koncepcjach relacji człowieka z miejscem (por. Jorgensen, Stedman, 2001; Williams, Patterson, Roggenbuck, Watson, 1992).

Największą popularność zdobyło podejście wskazujące na dwie główne składowe przywiązania do miejsca: tożsamość miejsca (*place identity*) i zależność od miejsca (*place dependence*) (Williams, Vaske, 2003) oraz, oparta na koncepcji postawy, triadyczna koncepcja przywiązania do miejsca, w której wyróżnia się tożsamość miejsca (*place identity*), przywiązanie emocjonalne do miejsca (*place attachment*) oraz zależność od miejsca (*place dependence*) (Jorgensen, Stedman, 2001, 2006).

Powszechnie przyjmowane wielowymiarowe ujęcie przywiązania do miejsca (por. Droseltis, Vignoles, 2010; Hidalgo, 2013; Raymond, Brown, Weber, 2010) wyraża złożoność relacji człowieka z miejscem, wyznaczając jednocześnie dominujące podejście pomiarowe w badaniach

tego konstruktów. Przywiązanie do miejsca analizowane jest zwykle z perspektywy różnic indywidualnych w nasileniu zróżnicowanych wymiarów poczucia miejsca, najczęściej zaś stosowaną metodą pomiaru przywiązania są narzędzia kwestionariuszowe (Hammit, Backlund, Bixler, 2006; Hernandez, Hidalgo, Salazar-Laplace, Hess, 2007; Jorgensen, Stedman, 2001, 2006; Lalli, 1992; Williams, Vaske, 2003). To, zorientowane ilościowo, podejście trafnie odzwierciedla złożony, wielowymiarowy i wynikający ze zróżnicowanych uwarunkowań (geograficznych, przyrodniczych, socjodemograficznych, społecznych etc. – por. Lewicka, 2011b) charakter przywiązania do miejsca. Nie daje jednak możliwości dokonywania pełnej analizy psychologicznych znaczeń związanych z przywiązaniem do miejsca, która powinna być oparta na fenomenologicznym i holistycznym ujęciu związku człowieka z otoczeniem (Kruger, 1996; Patterson, Williams, 2005).

Instrumentarium badawczym, które pozwala na odkrywanie znaczeń nasycających poczucie bycia przywiązanym do miejsca, są przede wszystkim metody jakościowe (Stedman, 2003). Za podobnie użyteczne w odkrywaniu znaczeń przywiązania do miejsca można uznać podejście typologiczne (Hay, 1998; Hummon, 1992; Relph, 1976; Riger, Lavrakas, 1981; Shamai, 1991). Określone typy lub formy przywiązania (*attachment*), zakorzenienia (*rootedness*), internalizacji miejsca/”bycia wewnątrz” (*insideness*), wskazywane w zaproponowanych typologiach przywiązania do miejsca, stanowią swoiste uporządkowanie jakościowych charakterystyk opisujących stosunek człowieka do miejsca, oddając tym samym całościowy obraz specyfiki przywiązania, niemożliwy do uzyskania drogą pomiaru wybiórczych wymiarów poczucia miejsca.

Celem prezentowanego badania było przygotowanie *Skali typów przywiązania do miejsca*, opartej na typologii przywiązania do miejsca Davida M. Hummona (1992), z wykorzystaniem jakościowej metodologii tzw. winietek (*vignette* – Hughes, 1998), stanowiących krótkie opisy określonych form przywiązania. Badano moc dyskryminacyjną przygotowanej *Skali typów przywiązania do miejsca* oraz jej trafność, odwołując się zarówno do analizy danych socjodemograficznych, jak i w zakresie przywiązania do miejsca: tożsamości miejsca i zależności od miejsca.

TYPOLOGIE PRZYWIĄZANIA DO MIEJSCA

Na gruncie badań nad przywiązaniem do miejsca opracowano szereg propozycji typologicznych, przygotowanych na podstawie analizy danych jakościowych (Hay, 1998; Hummon, 1992) bądź opartych na podejściach teoretycznych zorientowanych fenomenologicznie (Relph, 1976). Znaczna liczba typologii przywiązania do miejsca ma charakter kontinuuw, w których wyróżnia się stadia lub

formy przywiązania charakteryzujące się wzrastającym stopniem świadomości miejsca i internalizacji miejsca jako elementu tożsamości człowieka. Status taki ma klasyfikacja Relpha (1976), w której wyróżnione zostało siedem stadiów fenomenologicznego doświadczania „bycia wewnątrz” miejsca: od egzystencjalnej zewnętrzności – wyrażającej alienację od miejsca, poczucie obcości, po egzystencjalną wewnętrzność, oznaczającą pełną identyfikację z miejscem, silne wbudowanie miejsca w tożsamość, bez konieczności podejmowania refleksji nad rolą miejsca. Shamai (1991), opierając się na kontinuum Relpha (1976), zaproponował typologię obejmującą przynależność (poczucie przynależenia do miejsca, ale bez poczucia powinowactwa wobec niego), przywiązanie (poczucie przynależności połączone z poczuciem powinowactwa i identyfikacji z miejscem) oraz zaangażowanie/poświęcenie (poczucie przywiązania połączone z gotowością do pracy na rzecz swojego miejsca). Hay (1998) zaprezentował rozwojowe kontinuum typów przywiązania do miejsca, uwzględniając w nim typ przywiązania powierzchniowego (np. u turystów), częściowego (np. u dzieci), osobistego (np. u osób nowo zamieszkałych w danej lokalizacji, bez zakorzenienia w niej), rodowego (*ancestral* – charakteryzującego osoby zakorzenione w danej lokalizacji przez zależności genealogiczne) oraz kulturowego (odnoszącego się do mieszkańców autochtonicznych, u których obecne jest nie tylko rodzinne zakorzenienie, ale i duchowa więź z miejscem).

Odmienne ujęcia typologiczne zaproponowali Riger i Lavrakas (1981), Cuba i Hummon (1993a) oraz Hummon (1992). Pierwsza z propozycji wyróżnia cztery typy przywiązania w zależności od pozycji jednostki na wymiarach fizycznego zakorzenienia (*physical rootedness*) i przywiązania społecznego (*social bonding*): osoby słabo zakorzenione o słabych więziach społecznych, słabo zakorzenione o silnych więziach społecznych, silnie zakorzenione o słabych więziach społecznych i silnie zakorzenione o silnych więziach społecznych (Riger, Lavrakas, 1981). Cuba i Hummon (1993a, 1993b) zaprezentowali kategoryzację opartą na obiekcie przywiązania: mieszkaniu (*dwelling identity*), społeczności (*community identity*) i regionie (*regional identity*).

Jednym z najbardziej prominentnych podejść typologicznych jest propozycja Davida M. Hummona (1992). Na podstawie badań zrealizowanych wśród mieszkańców miasta Worcester metodą pogłębionych wywiadów, wyróżniono pięć odmiennych sposobów doświadczania miejsca (*sense of place*) lub więzi ze społecznością (*community attachment*): przywiązanie (zakorzenienie) codzienne i aktywne (ideologiczne), alienacja wobec miejsca, relatywizm miejsca i nieumiejscowienie. Dwa spośród nich charakteryzują się silnym przywiązaniem do miejsca.

Przywiązanie codzienne (*everyday rootedness*) cechuje osoby urodzone w danym miejscu, niezastanawiające się nad zaletami i wadami miejsca, w niewielkim stopniu zainteresowane innymi miejscami oraz nieplanujące przeprowadzki. **Przywiązanie aktywne**¹ (*ideological rootedness*) cechuje osoby od co najmniej kilku lat mieszkające i pracujące w danym miejscu, zaangażowane w różne działania na jego rzecz, zainteresowane jego specyfiką i rozwojem, nieskore do wyjeżdżania z niego. Pozostałe trzy typy wyrażają formy nieprzywiązania do miejsca (*non-attached*). **Relatywizm miejsca** (*place relativity*) cechuje osoby urodzone w danym miejscu, mieszkające w swoim życiu w kilku różnych miejscach, będące zwolennikami mobilności i poznawania nowych miejsc. Są one przekonane, że o tym, gdzie jest dobre miejsce do mieszkania, decyduje nie miejsce, ale inne czynniki (np. praca, ludzie). **Alienacja** (*alienation*) charakteryzuje osoby, które przeprowadziły się do danego miejsca z innego regionu i nigdy tego nowego miejsca nie zaakceptowały. Są niechętnie wobec niego nastawione i przeprowadziłyby się, gdyby tylko nadarzyła się sprzyjająca okazja. **Brak poczucia miejsca/pozbawienie miejsca** (*placelessness*) charakteryzuje osoby obojętne wobec swojego miejsca zamieszkania, traktujące je jako takie samo, jak każde inne miejsce, w podobnym stopniu dobre do życia. Są to najczęściej osoby często wyjeżdżające z miasta, mieszkające na obrzeżach miast lub dojeżdżające do pracy w innej dzielnicy.

Ważne prace nad confirmacją i pogłębieniem psychologicznej interpretacji typologii Hummona (1992) przeprowadziła Maria Lewicka (2010, 2012). Za pomocą własnej *Skali przywiązania do miejscowości* potwierdziła trójczynnиковą strukturę przywiązania do miejsca, odzwierciedlającą konstrukty przywiązania tradycyjnego – podskala „miejsce zastane”; aktywnego – podskala „miejsce odkryte” i – ujętych łącznie – trzech typów nieprzywiązania – podskala „brak przywiązania”. Struktura ta odtwarzała się w reprezentatywnych próbach polskiej i ukraińskiej oraz korelowała w sposób zgodny z przewidywaniami opartymi na typologii Hummona (1992) ze wskaźnikiem emocjonalnego przywiązania do miejsca (Lewicka, 2005, 2008). Szeroko zakrojonym testem realności typologii Hummona (1992) była również analiza skupień przeprowadzona na wskaźnikach emocjonalnego przywiązania do miejsc o różnej skali (sąsiedztwa, miasta, regionu), tożsamości (lokalnej, narodowo-konserwatywnej, europejskiej i nieterytorialnej) oraz podskalach: miejsca zastanego, miejsca odkrytego

¹ Przyjęto tłumaczenie „przywiązanie aktywne” z uwagi na niejednoznaczność terminologiczną i nacechowany wydzźwięk dosłownego przekładu oryginalnej nazwy skali – *ideological rootedness* (por. Williams, Vaske, 2003).

i braku przywiązania (Lewicka, 2010). Wyodrębniono w niej pięć profili przywiązania, nawiązujących w znaczącym stopniu do źródłowej typologii Hummona (1992): przywiązanie tradycyjne (silne emocjonalne przywiązanie do sąsiedztwa, miasta i regionu, tożsamość narodowo-konserwatywna, wysokie wyniki na podskalach miejsca zastanego), przywiązanie aktywne (silne emocjonalne przywiązanie do sąsiedztwa, miasta i regionu, silna tożsamość europejska i nieterytorialna, wysokie wyniki na podskali miejsca odkrytego), alienację od miejsca (słabe emocjonalne przywiązanie do sąsiedztwa, miasta i regionu, niskie wyniki na podskalach miejsca zastanego i miejsca odkrytego, przy stosunkowo wysokich na podskali braku przywiązania), relatywizm miejsca (słaba tożsamość narodowo-konserwatywna, wysokie wyniki w podskali braku przywiązania) oraz nieumiejscowienie (słabe emocjonalne przywiązanie do sąsiedztwa, miasta i regionu, niskie wyniki na podskali miejsca zastanego, umiarkowana tożsamość narodowo-konserwatywna). Dokonane następnie porównania w zakresie zróżnicowanych charakterystyk socjodemograficznych (wiek, wykształcenie, mobilność), a także psychospołecznych (kapitał społeczny: zaufanie, aktywność społeczna, więzi sąsiedzkie; kapitał kulturowy; poczucie koherencji, poczucie satysfakcji z życia, preferencje wartości) wykazały psychologiczną odrębność badanych typów przywiązania do miejsca.

ZALETY TYPOLOGICZNEGO UJĘCIA PRZYWIĄZANIA DO MIEJSCA I METODOLOGIA JEGO ANALIZY

Istotną zaletą ujęć typologicznych jest możliwość abstrahowania unikalnych znaczeń zawartych w specyficznych układach poziomu określonych wymiarów lub cech, za pomocą jakościowego opisu idealnych egzemplarzy danego typu (prototypów – von Eye, Bogat, 2006). Podejście typologiczne, obecne od wielu dekad w psychologii, zyskuje obecnie ponowne zainteresowanie psychologów, m.in. badaczy osobowości (Donnellan, Robins, 2010), którzy na podstawie wymiarów modelu Wielkiej Piątki wyróżniają trzy typy osób: sprężysty (*resilient*), nadmiernie kontrolujący się (*overcontrolled*) i niedostatecznie kontrolujący się (*undercontrolled*) (Robins, John, Caspi, Moffitt, Stouthamer-Loeber, 1996; Asendorpf, van Aken, 1999). Prowadzone od 20 lat badania tej przykładowej typologii przynoszą silne argumenty na rzecz trafności podejścia i jego aplikacyjnej przydatności (Donnellan, Robins, 2010). Przyjęcie podejścia typologicznego stwarza możliwość przygotowania metod badawczych umożliwiających jakościowy pomiar określonego konstruktów, który cechuje się koncentracją na osobie badanej (*person-centered approach*), w odróżnieniu od dominujących metod dymensjonalnych

(np. kwestionariuszy), skoncentrowanych na mierzonych cechach (*attribute-centered approach*) (von Eye, Bogat, 2006).

Zważywszy na silną indywidualizację więzi człowieka z miejscem, przyjęcie podejścia zorientowanego na jednostkę w analizie przywiązania do miejsca jawi się jako postulat ze wszech miar uzasadniony. Słuszne wydaje się zaproponowanie narzędzia, które mogłoby służyć do badania typu przywiązania poprzez wskazanie opisu przywiązania spośród typów ustalonych empirycznie, z którym osoba badana najsilniej się identyfikuje.

Metodą jakościową, która wydaje się pasować do tak postawionego celu narzędzia, jest tzw. metoda winietkowa (*vignette* – Hughes, 1998). Winietka stanowi krótki scenariusz lub opis konkretnej sytuacji, osoby lub zachowania, wobec których uczestnik badań może zająć stanowisko, wydać osąd lub opinię (Finch, 1987; Hazel, 1995; Hughes, 1998). Metoda ta ma szerokie zastosowanie zarówno w analizach jakościowych, jak i ilościowych (Barter, Renold, 2000; Madill, Gough, 2008; Nicotera, 2007). Wykorzystywana jest w licznych dyscyplinach psychologicznych: w badaniach psychologii zdrowia (Lawton, Gardner, Plachcinski, 2011), psychologii pracy i organizacji (van den Tooren, de Jonge, 2010), psychologii klinicznej (Harding, Zinzow, Burns, Jackson, 2010; Poulou, 2001), psychologii postrzegania społecznego (Mendelsohn, Sewell, 2004), psychologii agresywności i przemocy (Coccaro, Noblett, McCloskey, 2009), znajdując szczególne pole aplikacji w zakresie zagadnień drażliwych (Barter, Renold, 2000).

Miary samoopisowe o charakterze winietek są rozpowszechnione w badaniach konstruktów przywiązania z ludźmi. Dwa najpopularniejsze narzędzia tego typu: *The Relationship Questionnaire*, autorstwa Hazan i Shavera (1987) oraz *Self-Report Attachment Style Prototypes* Bartholomew i Horowitz (1991) charakteryzują się wysoką mocą dyskryminacyjną, potwierdzoną w analizach trafności z wykorzystaniem skal zaufania, samotności, oraz charakterystyk relacji z obiektem przywiązania w dzieciństwie. Badania Bäckströma i Holmesa (2001), w których analizie czynnikowej poddano jednocześnie kategoriale i dymensjonalne ujęcia typów przywiązania (Bartholomew, Horowitz, 1991; Griffin, Bartholomew, 1994), wykazały, że jednoitemowe skale kategoriale typów przywiązania były bardzo silnie nasycone tym samym czynnikiem, który wysycił także skale wielopozycyjne. Wynik ten sugeruje, iż szczególnie dla konstruktów spójnych wewnętrznie badanie z wykorzystaniem jednego opisu w porównaniu metod wielopozycyjnych daje w istocie bardzo zbliżone rezultaty (por. Fisher, Matthews, Gibbons, 2016; Mark, Herbenick, Fortenberry, Sanders, Reece, 2014; Robins, Hendin, Trzesniewski, 2001).

Także na gruncie badań nad przywiązaniem do miejsca, można zidentyfikować narzędzia podobne w formie do metod Hazan i Shavera (1987) oraz Bartholomew i Horowitz (1991). Należy do nich na przykład *Skala poczucia miejsca* Shamai (1991), oparta na kontinuum uwewnętrznienia miejsca autorstwa Relpha (1976). Zawiera ona opisy trzech poziomów przywiązania: przynależności (*belonging*), przywiązania i relacji emocjonalnej (*attachment or affection*) oraz zaangażowania (*commitment*). Osoba badana może także wskazać, że nie odczuwa wobec określonego miejsca żadnej z powyżej wymienionych typów więzi – co pozwala na wyróżnienie osób nieprzywiązanych do miejsca, nie dając jednak sposobności określenia charakterystyki tego nieprzywiązania. Zbliżone podejście przedstawili Williams, McDonald, Riden i Uysal (1995), którzy rozbudowali skalę zaproponowaną przez Shamai (1991) poprzez dodanie nowych pozycji poszerzających mapowane kontinuum przywiązania do miejsca: brak przywiązania do miejsca (*not having any sense of place*), świadomość zamieszkiwania miejsca (*knowledge of being located in a place*), poczucie przynależności do miejsca (*belonging to a place*), przywiązanie do miejsca (*attachment to a place*), zaangażowanie/poświęcenie dla miejsca (*sacrifice for a place*) oraz jedną pozycję odzwierciedlającą negatywne nastawienie emocjonalne wobec miejsca („mam negatywne uczucia wobec miejsca”).

CELE BADAŃ

Celem badań było przygotowanie jakościowych opisów form przywiązania, wyróżnionych przez Hummona (1992), z zastosowaniem ustrukturyzowanej metody jakościowej tzw. winietek (Hughes, 1998; Madill, Gough, 2008), zawierających wszystkie rdzeniowe charakterystyki danej formy przywiązania w jednym spójnym i krótkim opisie. Celem była także weryfikacja mocy dyskryminacyjnej przygotowanych opisów typów przywiązania, przez analizę różnic w zakresie zmiennych socjodemograficznych, poziomie tożsamości i zależności od miejsca (Stokols, Shumaker, 1981), a także afektywnym stosunku wobec miejsca zamieszkania między osobami deklarującymi identyfikację z danym typem przywiązania. Badano też trafność metody poprzez wykorzystanie innych skal mierzących konstrukty przywiązania do miejsca (Lewicka, 2012) oraz stabilność czasową, stanowiąca miarę rzetelności odpowiednią dla skali jednopozycyjnej, jaką jest konstruowane narzędzie.

BADANIE 1

Celem pierwszego badania była wstępna ocena dobroci psychometrycznej *Skali typów przywiązania*, obejmującej jakościowe opisy pięciu typów przywiązania, wyróżnionych w typologii Hummona (1992). Wykonano analizę

trafności metodą sędziów kompetentnych oraz zbadano profile psychologiczne typów przywiązania, w zakresie natężenia przywiązania, więzi afektywnej z miejscem oraz charakterystyk socjodemograficznych.

Metoda

Osoby badane. W badaniu udział wzięło 586 osób (289 mężczyzn i 297 kobiet) w wieku od 18 do 72 lat ($M = 27,87$; $SD = 9,84$). Pośród badanych osoby o wykształceniu wyższym i policealnym stanowiły 12,61%, osoby o wykształceniu średnim 83,98%, wykształcenie podstawowe lub zawodowe miało 3,41%. Osoby badane zamieszkiwały miejscowości o różnej wielkości: wieś (74 – 12,63%), miasta do 100 tys. mieszkańców (175 – 29,86%), miasta między 100 a 500 tys. mieszkańców (328 – 55,97%). Średni staż zamieszkiwania w danej miejscowości wynosił $M = 18,84$ lat; $SD = 11,16$. Wśród osób badanych 242 pracowały lub studiowały w tym samym miejscu, w którym mieszkają (41,3%). Badania prowadzono wśród studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Wyższej Szkoły Bankowej w Chorzowie, a także ich krewnych i znajomych. Posługiwano się metodą *snowball* – studenci wskazanych szkół wyższych zapraszali do udziału w badaniach swoich znajomych i osoby spokrewnione. Osoby badane otrzymywały zestaw kwestionariuszy, które wypełniały indywidualnie i zwracały w dogodnym terminie prowadzącym badanie.

Narzędzia

Skala typów przywiązania do miejsca (opracowanie własne na podstawie: Hummon, 1992). Skala zawiera opisy pięciu typów przywiązania: (1) przywiązania codziennego; (2) przywiązania aktywnego; (3) alienacji; (4) relatywizmu miejsca; (5) poczucia braku miejsca. Zostały one skonstruowane na podstawie analizy wywiadów pogłębionych, przeprowadzonych przez Hummona (1992), ich treść zaprezentowano w załączniku 1. Osoba badana była proszona o wskazanie jednego opisu, który najlepiej odzwierciedla jej relację z miejscem, w którym mieszka, zgodnie z instrukcją: „Zdecyduj, który z poniższych opisów najlepiej pasuje do Twojego stosunku wobec miejsca, w którym mieszkasz. Wybierz wyłącznie jeden opis i postaw znak X w kwadracie umieszczonym przed tym opisem”.

Do oceny trafności zastosowanych opisów powołano 15 sędziów kompetentnych (psychologów i studentów psychologii), którzy zostali zapoznani z tematyką przywiązania do miejsca i typologią Hummona (1992). Proszono ich o oszacowanie na skali od 0 (*w ogóle nie odpowiada*) do 4 (*bardzo dobrze odpowiada*), w jakim stopniu dany opis odpowiada treści danego typu przywiązania.

Uśrednione oceny trafności przygotowanych opisów mieściły się w zakresie $M = \langle 3,36; 3,86 \rangle$ i istotnie statystycznie różniły się od punktu środkowego zastosowanej skali [$t(14) = \langle 6,21; 20,55 \rangle; p < 0,001; d \text{ Cohena} = \langle 1,60; 5,34 \rangle$]. Obliczone dla poszczególnych opisów współczynniki trafności treściowej (*content validity ratio* – Hornowska, 2010) również były istotne statystycznie ($CVR > 0,73; p < 0,05$). Uzyskane wyniki świadczą o zadowalającej trafności treściowej przygotowanych opisów.

Ankieta socjodemograficzna. Obejmowała pytania o wiek, płeć, wielkość miejscowości, staż zamieszkania, historię przeprowadzek, zamieszkiwanie przodków w tej samej miejscowości (rodziców i dziadków), stosunek własnościowy (własność i wynajmowanie), poczucie bezpieczeństwa (od 1 – niebezpieczna do 7 – bezpieczna), wysokość zabudowy (1 – dom jednorodzinny; 2 – kamienica; 3 – blok do 4 piętra; 4 – blok powyżej 4 piętra), oraz warunki mieszkaniowe (1 – kiepskie; 6 – luksusowe).

Skala przywiązania do miejsca (Mandal, Moroń, 2016). Skala obejmuje sześć pozycji mierzących tożsamość miejsca (np. „Czuję, że X jest częścią mnie”), $\alpha = 0,94$ i sześć pozycji mierzących zależność od miejsca (np. „X jest najlepszym miejscem, aby robić to, co lubię”), $\alpha = 0,90$. Osoby badane udzielały odpowiedzi na skali siedmiostopniowej (1 – *zupełnie niecharakterystyczne dla mnie*; 7 – *bardzo charakterystyczne dla mnie*). Wynikiem podskal jest uśredniona ocena dla wchodzących w ich skład pozycji, ogólnym zaś wskaźnikiem przywiązania jest średnia wszystkich pozycji skali. Trafność kryterialną *Skali przywiązania do miejsca* potwierdzono w badaniach (Mandal, Moroń, 2016), wykazując istotne statystycznie dopasowanie struktury dwuczynnikowej ($RMSEA \leq 0,08; \chi^2/df < 4,60; GFI > 0,90$), wysoką rzetelność obu podskal ($\alpha > 0,90$), a także zgodne z hipotezami związku wyników *Skali* ze stażem zamieszkania, poziomem wykształcenia, mobilnością (liczbą przeprowadzek), poczuciem bezpieczeństwa i zamieszkiwaniem przedstawicieli poprzednich generacji w miejscu zamieszkania ($r = \langle 0,07; 0,016 \rangle; p < 0,001$).

Pytania samoopisowe o siłę przywiązania („Jestem przywiązany do swojej miejscowości”), oraz afektywną więź wobec miejscowości („Kocham swoją miejscowość”), dzielnicy („Kocham swoją dzielnicę”) i mieszkanie/dom („Kocham swoje mieszkanie/dom”). Osoba badana udziela odpowiedzi na skali siedmiostopniowej (od 1 – *wcale* do 7 – *bardzo*). Pytania te były nasycone wspólnym czynnikiem (wartość własna = 2,95; 73,68% wyjaśnianej wariancji; $\alpha = 0,88$).

Wyniki

Częstotliwość występowania typów przywiązania. Uczestnicy badania spośród przedstawionych w narzędziu typów przywiązania do miejsca, najczęściej identyfikowali się z typem przywiązania aktywnego ($n = 158; 26,96\%$), typem alienacji ($n = 141; 24,06\%$) i przywiązania codziennego ($n = 137; 23,38\%$), najrzadziej zaś z typem braku poczucia miejsca ($n = 107; 18,26\%$) i relatywizmu miejsca ($n = 46; 7,34\%$). Otrzymany rozkład typów przywiązania był istotnie różny od rozkładu losowego [$\chi^2(4) = 70,01; p < 0,001$] przy – istotnie wyższym niż przypadkowy – udziale typów przywiązania aktywnego ($p < 0,007$), istotnie niższym udziale typu relatywizmu miejsca ($p < 0,001$) i marginalnie istotnie wyższej reprezentacji typu alienacji ($p < 0,09$).

Socjodemograficzne charakterystyki typów przywiązania. W tabeli 1 przedstawiono podstawowe charakterystyki socjodemograficzne badanych osób, które identyfikowały się z danym typem przywiązania (płeć, wiek, staż zamieszkania w miejscu, procent osób, które przeprowadziły się, procent osób, których przodkowie zamieszkiwali w danym miejscu), a także oszacowania ich poczucia bezpieczeństwa i warunków mieszkaniowych.

Typ przywiązania nie był istotnie skorelowany z płcią osób badanych [$\chi^2(4) = 5,22; p < 0,27$]. Odnotowano istotne różnice w zakresie wieku osób badanych w zależności od typu przywiązania [$F(4, 578) = 4,25; p < 0,002; \eta_p^2 = 0,03$]. Osoby przywiązane aktywnie były istotnie starsze ($M = 30,46$ lat) niż osoby przywiązane codziennie ($M = 26,01$ lat). Czynnikiem typu przywiązania do miejsca różnicował także staż zamieszkiwania w danym miejscu [$F(4, 563) = 5,27; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,04$]. Typ przywiązania wiązał się istotnie z historią przeprowadzek [$\chi^2(4) = 41,45; p < 0,001$], zamieszkiwaniem przedstawicieli poprzednich pokoleń w tej samej miejscowości: rodziców [$\chi^2(4) = 27,17; p < 0,001$] i dziadków [$\chi^2(4) = 33,69; p < 0,001$]. W zależności od typu przywiązania różniło się także poczucie bezpieczeństwa [$F(4, 576) = 8,00; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,05$] i ocena warunków mieszkaniowych [$F(4, 574) = 4,93; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,03$]. Nie odnotowano natomiast istotnych statystycznie różnic pod względem stosunku własnościowego: własności mieszkania/domu [$\chi^2(4) = 2,62; p < 0,62$] oraz wynajmowania [$\chi^2(4) = 0,72; p < 0,95$]. Nie występowały także zależności między wysokością zabudowy a typem przywiązania [$\chi^2(4) = 16,29; p < 0,430$]. Częstość występowania typów przywiązania nie różniła się między osobami pracującymi lub studiującymi w miejscu swojego zamieszkania a pracującymi/studiującymi poza nim [$\chi^2(4) = 1,88; p < 0,76; V \text{ Cramera} = 0,06$].

Tabela 1
Charakterystyki socjodemograficzne typów przywiązania

	Przywiązanie codzienne	Przywiązanie aktywne	Alienacja	Relatywizm miejsca	Brak poczucia miejsca
Płeć					
Kobiety ^a	66	74	73	23	64
Mężczyźni ^a	71	84	68	20	43
Wiek ^b					
	26,01a (8,82)	30,46c (10,97)	27,38 (9,44)	27,56 (8,92)	27,20 (9,61)
Staż zamieszkania ^b					
	21,97a (9,98)	19,24 (11,95)	17,42b (11,30)	14,30c (11,93)	17,90 (9,90)
Przeprowadzki ^c					
	43 (31,85%)	88 (56,05%)	87 (61,70%)	32 (74,42%)	68 (63,55%)
Rodzice zamieszkują w miejscu zamieszkania osoby badanej ^c					
	131 (95,62%)	131 (83,97%)	108 (76,60%)	32 (76,19%)	77 (73,33%)
Dziadkowie zamieszkują w miejscu zamieszkania osoby badanej ^c					
	101 (74,81%)	92 (59,36%)	76 (54,29%)	13 (30,95%)	50 (47,62%)
Bycie właścicielem mieszkania ^c					
	109 (81,34%)	117 (74,52%)	105 (76,64%)	31 (72,09%)	80 (75,47%)
Wynajmowanie mieszkania ^c					
	23 (17,97%)	32 (21,05%)	27 (20,45%)	9 (21,43%)	23 (22,12%)
Wysokość zabudowy					
Dom jednorodzinny ^d					
	14 (37,12%)	54 (35,29%)	43 (31,16%)	12 (29,27%)	21 (19,81%)
Kamienica ^d					
	15 (10,61%)	21 (13,73%)	14 (10,14%)	5 (12,20%)	18 (16,97%)
Blok do 4 pięter ^d					
	51 (38,64%)	53 (34,64%)	56 (40,58%)	18 (43,90%)	51 (48,11%)
Blok powyżej 4 pięter ^d					
	18 (13,64%)	26 (16,34%)	25 (18,12%)	6 (14,63%)	16 (15,09%)
Poczucie bezpieczeństwa ^b					
	5,39a (1,20)	5,34a (1,08)	4,77c (1,35)	4,88 (1,43)	4,79bc (1,14)
Ocena warunków mieszkaniowych ^b					
	4,59a (0,69)	4,48a (0,76)	4,34d (0,74)	4,37 (0,79)	4,21cd (0,67)

Adnotacja. ^a wartości odnoszą się do liczebności kobiet lub mężczyzn w danym typie przywiązania; ^b wartości przed nawiasem są średnimi, natomiast w nawiasie odchyleniami standardowymi; ^c wartości przed nawiasem to liczebności osób spełniających kryterium, natomiast w nawiasie proporcje względem liczebności osób identyfikujących się z danym typem przywiązania; ^d wartości przed nawiasem to liczebności, natomiast w nawiasie proporcje względem liczebności osób identyfikujących się z danym typem przywiązania (wymienione typy zabudowy sumują się do 100% w kolumnach). Średnie oznaczone literami a – b różnią się na poziomie $p < 0,05$; a – c na poziomie $p < 0,01$; a – d na poziomie $p < 0,10$.

Źródło: tabele 1–4 opracowanie własne.

Typ przywiązania a przywiązanie do miejsca. Wykonano analizę wariancji w schemacie 5 (typ przywiązania) \times 2 (tożsamość miejsca vs. zależność od miejsca), w którym drugi czynnik miał charakter pomiaru powtarzanego. Analiza wykazała istotność statystyczną efektu głównego typu przywiązania do miejsca [$F(4, 579) = 99,45$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,41$], a także wymiaru przywiązania (tożsamości miejsca vs. zależności od miejsca), $F(1, 579) = 92,21$; $p < 0,001$;

$\eta_p^2 = 0,14$, jak również efektu interakcji [$F(4, 579) = 8,60$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,06$]. Osoby przywiązane codziennie, ($M = 4,69$; $SD = 1,27$) i aktywnie ($M = 4,60$; $SD = 1,04$) były istotnie silniej przywiązane niż typy alienacji ($M = 3,06$; $SD = 1,03$), relatywizmu miejsca ($M = 2,85$; $SD = 1,01$; $p < 0,001$), te zaś nieco silniej niż osoby z brakiem poczucia miejsca ($M = 2,31$; $SD = 1,16$; $p < 0,002$). Osoby badane wyżej oceniały tożsamość miejsca ($M = 3,95$;

Tabela 2

Wartości średnie i odchylenia standardowe przywiązanie do miejsca ogółem, tożsamości miejsca i zależności od miejsca w poszczególnych typach przywiązania

	Przywiązanie codzienne	Przywiązanie aktywne	Alienacja	Relatywizm miejsca	Brak poczucia miejsca
Tożsamość miejsca	5,00a (1,34)	4,87a (1,09)	3,14c (1,06)	2,38c (1,36)	2,97c (1,11)
Zależność od miejsca	4,37b (1,35)	4,33b (1,16)	2,95c (1,08)	2,24c (1,08)	2,73c (1,06)
Przywiązanie do miejsca – ogółem	4,67a (1,27)	4,60a (1,04)	3,06b (1,03)	2,31c (1,16)	2,85bc (1,01)

Adnotacja. W nawiasach umieszczono odchylenia standardowe; liczby oznaczone odmiennymi indeksami literowymi różnią się od siebie na poziomie $p < 0,001$ w testach *post-hoc* Scheffé'ego.

$SD = 1,54$) niż zależność od miejsca ($M = 3,56$; $SD = 1,42$; $p < 0,001$). U osób przywiązanych codziennie i aktywnie oceny tożsamości miejsca były wyższe niż zależności od miejsca, takiego zaś zróżnicowania nie odnajdywano dla typów nieprzywiązanych. Wyniki analizy przedstawiono w tabeli 2. Osoby badane różniły się także istotnie pod względem ogólnego wskaźnika przywiązania do miejsca [$F(4, 580) = 98,65$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,40$].

Typ przywiązania a afektywny stosunek do miejsca.

W badaniu uwzględniono także cztery pytania samo-opisowe o siłę przywiązania do miejscowości, uczucie miłości wobec miejscowości, dzielnicy oraz mieszkania/domu. Wielowymiarowa analiza wariacji, uwzględniająca wskazane pytania, wykazała istotny efekt główny

typu przywiązania do miejsca [λ Wilksa = 0,44; $F(16, 1735) = 33,00$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,23$]. Średnie dla poszczególnych typów przywiązania zobrazowano w tabeli 3.

Dyskusja

Rezultaty badania pierwszego pokazały, że osoby badane identyfikowały się najczęściej z przywiązaniem aktywnym i przywiązaniem codziennym, kolejno z typem alienacji, braku poczucia miejsca, a najrzadziej, z typem relatywizmu miejsca. Analiza różnic między osobami, które zidentyfikowały swoje przywiązanie do miejsca w ramach poszczególnych typów wyróżnionych w opisach zawartych w przygotowanej *Skali*, wykazała zadowalającą moc dyskryminacyjną i trafność zastosowanej metody. Osoby identyfikujące się z typami przywiązanymi wykazywały

Tabela 3

Wartości średnie i odchylenia standardowe siły przywiązania oraz afektywnej więzi z miejscem, dzielnicą i mieszkaniem według poszczególnych typów przywiązania

	Przywiązanie codzienne	Przywiązanie aktywne	Alienacja	Relatywizm miejsca	Brak poczucia miejsca	F	η_p^2
Czuję się przywiązany	5,54a (1,23)	5,31a (1,10)	3,20b (1,10)	2,29c (1,40)	2,93b (1,16)	164,39	0,53
Kocham moją miejscowość	5,15a (1,49)	4,98a (1,32)	3,03b (1,23)	1,98c (1,05)	2,59b (1,10)	123,59	0,46
Kocham moją dzielnicę	5,27a (1,46)	4,83a (1,45)	3,17b (1,43)	2,31c (1,63)	2,98b (1,37)	78,59	0,35
Kocham moje mieszkanie	6,08a (1,17)	5,92a (1,12)	4,99b (1,38)	4,43b (1,73)	5,09b (1,52)	25,14	0,15
Ogółem	5,24a (1,11)	5,05a (0,96)	3,41b (0,92)	2,64c (1,10)	3,22b (0,90)	142,56	0,50

Adnotacja. W nawiasach umieszczono odchylenia standardowe. Wszystkie statystyki F są istotne statystycznie na poziomie $p < 0,001$; średnie oznaczone literami a–b i a–c są istotne na poziomie $p < 0,0001$, zaś b–c na poziomie $p < 0,001$ (testy *post-hoc* Scheffego).

znacząco silniejsze ogólne przywiązanie do miejsca (tożsamości miejsca i zależność od miejsca), a także bardziej pozytywny afektywny stosunek wobec miejsca, niż wszystkie typy nieprzywiązane. Osoby przywiązane codziennie, miały dłuższy staż zamieszkiwania w miejscowości, zamieszkiwały w miejscowościach, w których żyli również ich przodkowie, przejawiali silnie pozytywny stosunek wobec swojej miejscowości, dzielnicy i mieszkania, a także mieli wysokie poczucie bezpieczeństwa i zadowolenie z warunków mieszkaniowych. Osoby te najrzadziej miały za sobą doświadczenia przeprowadzki. Osoby przywiązane aktywnie były nieco starsze niż identyfikujące się z innymi typami przywiązania, przeprowadzały się częściej niż osoby przywiązane codziennie, cechowało je podobnie wysokie jak osoby o codziennym przywiązaniu poczucie przywiązania do miejsca (tożsamości miejsca i zależności od miejsca). Odczuwały wysoki poziom bezpieczeństwa i oceniały wysoko swoje warunki mieszkaniowe.

Wśród typów nieprzywiązanych zaobserwowano podobieństwo między osobami wyalienowanymi i pozbawionymi poczucia miejsca. Oba typy miały krótszy niż osoby przywiązane, ale dłuższy niż osoby o typie relatywnym, staż zamieszkiwania w swoim miejscu, wyższą – niż u obu typów przywiązanych – częstotliwość przeprowadzek oraz neutralne lub nieco poniżej neutralnego emocjonalne przywiązanie do miejscowości, dzielnicy i mieszkania. Zarówno wśród osób o typie alienacji, jak i braku poczucia miejsca, zanotowano istotnie niższe niż u osób przywiązanych poczucie przywiązania do miejsca (tożsamości miejsca i zależności od miejsca). Dokładniejsza analiza różnic między rozpatrywanymi typami nieprzywiązania wskazuje, iż osoby o typie braku przywiązania do miejsca miały niższe poziomy przywiązania do miejscowości ($p < 0,07$), miłości względem miejscowości ($p < 0,007$) i zależności od miejsca ($p < 0,09$). Typ braku poczucia przywiązania charakteryzowało zatem nieco wyraźniejsze odchylenie w stronę awersyjnego nastawienia wobec miejsca zamieszkania niż w typie alienacji.

Najsilniej nieprzywiązany typem był relatywizm miejsca. Charakteryzował się on najbardziej negatywnym emocjonalnym stosunkiem wobec miejscowości i dzielnicy, a także najniższymi wskaźnikami poczucia tożsamości miejsca i zależności od miejsca. Osoby o relatywnym typie najczęściej się przeprowadzały, miały najkrótszy staż zamieszkiwania w danej lokalizacji, a także istotnie rzadziej zamieszkiwały w tej samej miejscowości, w której żyły poprzednie generacje ich rodzin.

BADANIE 2

W badaniu drugim dokonano dalszej analizy trafności *Skali typów przywiązania*, z wykorzystaniem innych

narzędzi pomiaru przywiązania do miejsca, nawiązujących do typologii Hummona, autorstwa Marii Lewickiej (Lewicka, 2012) oraz ujmujących aspekty tożsamości związane z miejscem w kontekście sprawczości i wspólnotowości (Wojciszke, Szlendak, 2010).

Metoda

Grupa badana. Zbadano 274 osoby (190 kobiet, 84 mężczyzn) w wieku od 16 do 72 lat ($M = 29,37$; $SD = 10,96$). W swoim miejscu zamieszkania osoby badane zamieszkiwały od czterech do 792 miesięcy ($M = 266,13$ miesięcy; $SD = 149,11$). Osoby badane miały wykształcenie średnie ($n = 159$; 58,46%), wyższe ($n = 102$; 37,50%), zawodowe ($n = 7$; 2,57%), wykształcenie podstawowe ($n = 4$; 1,47%).

Wśród osób badanych 99 osób studiowało i jednocześnie pracowało (36,1%), 78 wyłącznie studiowało (28,5%), 78 osób wyłącznie pracowało (28,5%), a 17 w momencie badania nie pracowało i nie studiowało (6,2%). Wśród osób pracujących 67 wykonywało swój zawód w tym samym miejscu, w którym mieszka (37,02% pracujących), natomiast wśród studiujących jedynie 18 osób zamieszkiwało bezpośrednio w mieście uniwersyteckim (10,34%), pozostałe osoby wskazywały inne niż ośrodek akademicki miejsce zamieszkania. Badania prowadzono w kontaktach bezpośrednich wśród studentów szkół wyższych z terenu Śląska oraz mieszkańców miast aglomeracji śląskiej.

Narzędzia

Skala typów przywiązania. Skala zawiera opisy pięciu typów przywiązania: (1) przywiązania codziennego; (2) przywiązania aktywnego; (3) alienacji; (4) relatywizmu miejsca; (5) poczucia braku miejsca. Osoba badana była proszona o wskazanie jednego opisu, który najlepiej odzwierciedla jej relację z miejscem, w którym mieszka.

Skala przywiązania do miejsca (Mandal, Moroń, 2016). Rzetelność podskali tożsamości miejsca w tym badaniu wynosiła $\alpha = 0,94$, natomiast podskali zależności od miejsca, $\alpha = 0,90$.

Skala przywiązania do miejscowości (Lewicka, 2012). Skala zawiera 18 pozycji, tworzących trzy podskale: miejsca zastanego (6 pozycji, np. „Nawet jeżeli gdzieś są lepsze miejsca, to ja i tak stąd się nie ruszę”); miejsca odkrytego (6 pozycji, np. „Lubię śledzić zmiany zachodzące w mojej miejscowości”) oraz braku przywiązania (6 pozycji, np. „Ważniejsze jest dla mnie, jak mieszkam niż gdzie mieszkam”). Osoba badana ustosunkowuje się do pozycji na skali pięciostopniowej. W tym badaniu rzetelności podskal wynosiły odpowiednio: $\alpha = 0,73$; $\alpha = 0,79$; $\alpha = 0,78$.

Skala tożsamości (Lewicka, 2012). Skala obejmuje 12 kategorii, odnoszących się do miejsca: dzielnica, miasto, region; tożsamości narodowej lub terytorialnej: Polak, Europa; a także kryteriów pozaterytorialnych: płeć, zawód, generacja. Osoba badana wskazuje, w jakim stopniu każde kryterium jest istotne dla określenia siebie, zaznaczając odpowiedź na skali pięciostopniowej. Narzędzie obejmuje cztery podskale: tożsamości lokalnej, narodowo-konserwatywnej, europejskiej i nieterytorialnej. W tym badaniu rzetelność poszczególnych podskal była zadowalająca lub akceptowalna, odpowiednio: $\alpha = 0,78$; $\alpha = 0,65$; $\alpha = 0,72$; $\alpha = 0,58$.

Skale orientacji sprawczej i wspólnotowej (Wojciszke, Szlendak, 2010). Narzędzie obejmuje dwie podskale: sprawczości (15 przymiotników, np. pewny siebie, skuteczny) i wspólnotowości (15 przymiotników, np. koleżeński, przyjazny). Osoba badana, w jakim stopniu kolejne cechy ją opisują, na skali siedmiostopniowej (1 – *zdecydowanie nie*; 7 – *zdecydowanie tak*). W tym badaniu rzetelność podskali sprawczości wyniosła, $\alpha = 0,90$, a podskali wspólnotowości, $\alpha = 0,92$.

Wyniki

Częstotliwość typów przywiązania. Najczęściej wybranym typem przywiązania w tym badaniu było przywiązanie codzienne ($n = 97$; 35,66%), następnie relatywizm miejsca ($n = 81$; 29,78%), przywiązanie aktywne ($n = 54$; 19,85%), alienacja wobec miejsca ($n = 26$; 9,56%), najrzadziej zaś wskazywano brak poczucia miejsca ($n = 14$; 5,15%). Dystrybucja typów przywiązania była istotnie różna od losowej [$\chi^2(4) = 50,49$; $p < 0,001$].

Typ przywiązania nie był skorelowany z płcią [$\chi^2(4) = 1,72$; $p < 0,79$; V Cramera = 0,08], wiekiem osób badanych [$H(4) = 4,82$; $p < 0,30$; $F(4, 266) = 2,17$; $p < 0,07$], realizowaniem studiów [$\chi^2(4) = 3,44$; $p < 0,49$; V Cramera = 0,11]. Zanotowano jedynie marginalnie istotny związek z pozostawaniem w stosunku pracy [$\chi^2(4) = 8,17$; $p < 0,09$; V Cramera = 0,17]. Nie stwierdzono istotnego skorelowania typu przywiązania ze studiowaniem (lub nie) w miejscu swojego zamieszkania [$\chi^2(4) = 5,26$; $p < 0,26$; V Cramera = 0,18] ani z pracą w swoim miejscu zamieszkania [$\chi^2(4) = 2,83$; $p < 0,59$; V Cramera = 0,13] lub poza nim. Nie odnotowano związków między czasem przebywania w miejscu studiowania lub pracy a typem przywiązania, odpowiednio: $F(4, 168) = 0,58$; $p < 0,68$; $\eta_p^2 = 0,01$ oraz $F(4, 173) = 0,26$; $p < 0,90$; $\eta_p^2 = 0,006$, a związki te były nieistotne zarówno wśród osób studiujących/pracujących w swoim miejscu zamieszkania, jak i poza nim, odpowiednio: $F(4, 163) = 2,99$; $p < 0,03$; $\eta_p^2 = 0,07$ (w testach *post-hoc* Bonferroniego jedyne istotne różnice odnotowano między osobami przywiązanymi

aktywnie i mieszkającymi w swoim miejscu studiowania ($M = 6,50$; $SD = 0,58$) a osobami przywiązanymi codziennie niemieszkającymi w miejscu studiowania ($M = 3,69$; $SD = 1,34$; $p < 0,03$), przywiązane aktywnie niemieszkające w miejscu studiowania ($M = 3,12$; $SD = 1,36$, $p < 0,003$) oraz osób o typie relatywizmu miejsca niemieszkających w miejscu studiowania ($M = 3,50$; $SD = 1,81$; $p < 0,01$) oraz [$F(4, 167) = 1,57$; $p < 0,18$; $\eta_p^2 = 0,04$]. Marginalnie istotne różnice w średniej wieku zidentyfikowano między osobami przywiązanymi aktywnie ($M = 32,98$; $SD = 13,23$) a osobami z relatywizmem miejsca ($M = 27,72$; $SD = 8,26$). Wśród osób pracujących 31,07% wskazywało przywiązanie codzienne, a 23,73% przywiązanie aktywne, podczas gdy wśród osób niepracujących pierwszy typ przywiązania wskazywało 44,21% badanych, natomiast drugi – 12,63%, pozostałe typy były zaś oceniane podobnie. Alienację wobec miejsca wykazywało 7,37% osób niepracujących i 10,73% pracujących, relatywizm – odpowiednio 29,47% i 29,94%, natomiast brak poczucia miejsca – odpowiednio 6,32% i 4,52%. Staż zamieszkiwania w miejscowości różnił się w zależności od typu przywiązania [$F(4, 266) = 9,27$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,12$]. Osoby przywiązane codziennie ($M = 328,21$ miesięcy; $SD = 120,97$) zamieszkiwały w miejscowości dłużej niż przedstawiciele typów nieprzywiązanych ($190,92 \leq M \leq 225,69$; $p < 0,01$). Nie stwierdzono natomiast podobnych różnic dla osób przywiązanych aktywnie ($M = 275,52$; $SD = 186,63$). Niezależnie od typu przywiązania, osoby spędzały w miejscu zamieszkania podobną ilość czasu, [$F(4, 261) = 2,69$; $p < 0,03$; $\eta_p^2 = 0,04$], testy *post-hoc* Bonferroniego nie wykazały żadnych istotnych różnic międzygrupowych ($p > 0,11$).

Typ przywiązania a wymiary przywiązania. Analizę zróżnicowania typów przywiązania w zakresie tożsamości miejsca i zależności od miejsca prowadzono za pomocą MANOVA z czynnikiem głównym typu przywiązania. MANOVA wykazała istotny statystycznie efekt główny typu przywiązania [λ Wilksa = 0,44; $F(8, 532) = 33,76$; $p < 0,005$; $\eta_p^2 = 0,34$], natomiast wykonane kolejno jednowymiarowe ANOVA wykazały istotność efektu głównego przywiązania dla tożsamości miejsca [$F(4, 267) = 81,59$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,55$] oraz dla zależności od miejsca [$F(4, 267) = 49,32$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,42$]. Testy *post-hoc* wykazały, iż osoby przywiązane codziennie ($M = 5,17$; $SD = 1,09$) i aktywnie ($M = 4,94$; $SD = 1,21$) miały istotnie wyższe nasilenie tożsamości miejsca od wszystkich typów nieprzywiązanych ($2,42 \leq M \leq 2,79$; $p < 0,001$). Podobnie dla zależności od miejsca stwierdzono istotne statystycznie różnice między oboma typami przywiązania, odpowiednio – codziennym ($M = 4,31$; $SD = 1,20$) i aktywnym ($M = 4,38$; $SD = 1,29$), a wszystkimi typami nieprzywiązanymi ($1,99 \leq M \leq 2,50$).

Podobnie jak w badaniu pierwszym, wystąpiła także istotna interakcja między wymiarem przywiązania a typem przywiązania [$F(4, 267) = 7,96; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,11$]. Wśród osób przywiązanych codziennie oraz aktywnie natężenie tożsamości miejsca było istotnie wyższe niż zależności od miejsca ($p < 0,001$), podczas gdy w typach alienacji i braku poczucia miejsca nie odnotowywano różnic między natężeniem obu wymiarów. Marginalnie istotne różnice zanotowano dla typu relatywnizmu, który miał wyższe natężenie tożsamości miejsca ($M = 2,79; SD = 1,07$) niż zależności od miejsca ($M = 2,50; SD = 1,00; p < 0,07$).

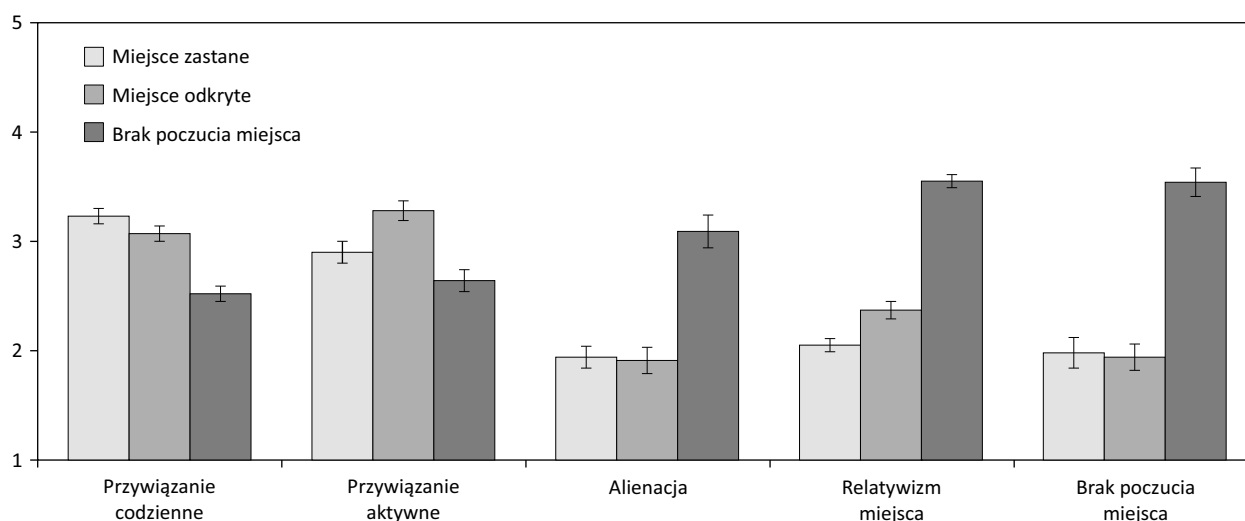
Przeprowadzono także wielowymiarową analizę wariancji w schemacie: 5 (typ przywiązania) \times 3 (wymiar przywiązania: miejsce zastane vs. miejsce odkryte vs. brak poczucia miejsca). MANOVA wykazała istotny statystycznie efekt główny typu przywiązania [λ Wilksa = 0,41; $F(12, 701) = 23,30; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,29$], a wykonane kolejno jednowymiarowe ANOVA wykazały istotność efektu głównego przywiązania dla wszystkich wymiarów przywiązania: miejsce zastane [$F(4, 267) = 50,76; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,43$], miejsce odkryte [$F(4, 267) = 32,57; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,30$] oraz brak przywiązania [$F(4, 267) = 33,01; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,33$]. Wyniki analizy zaprezentowano na rysunku 1.

Wykonane następnie testy *post-hoc* metodą Bonferroniego wykazały, iż osoby przywiązane codziennie ($M = 3,23; SD = 0,70$) miały istotnie wyższy poziom miejsca zastanego, niż osoby przywiązane aktywnie ($M = 2,90; SD = 0,70; p$

$< 0,03$), oba zaś typy przywiązane miały istotnie wyższy poziom miejsca zastanego niż wszystkie typy nieprzywiązane, wszystkie p dla porównań $< 0,001$. Pod względem natężenia zmiennej miejsce odkryte nie odnotowano istotnych różnic między osobami przywiązanymi codziennie ($M = 3,07; SD = 0,72$) a aktywnie ($M = 3,28; SD = 0,70$), oba typy przywiązane ponownie różniły się istotnie od wszystkich typów nieprzywiązanych ($p < 0,001$), natomiast typ relatywnizmu miejsca ($M = 2,37; SD = 0,75$) miał istotnie wyższy poziom miejsca odkrytego niż typ alienacji ($M = 1,91; SD = 0,61; p < 0,04$). Typy nieprzywiązane miały istotnie wyższy poziom braku przywiązania od osób przywiązanych codziennie ($p < 0,001$) i przywiązanych aktywnie ($p < 0,05$).

Typ przywiązania a tożsamość związana z miejscem.

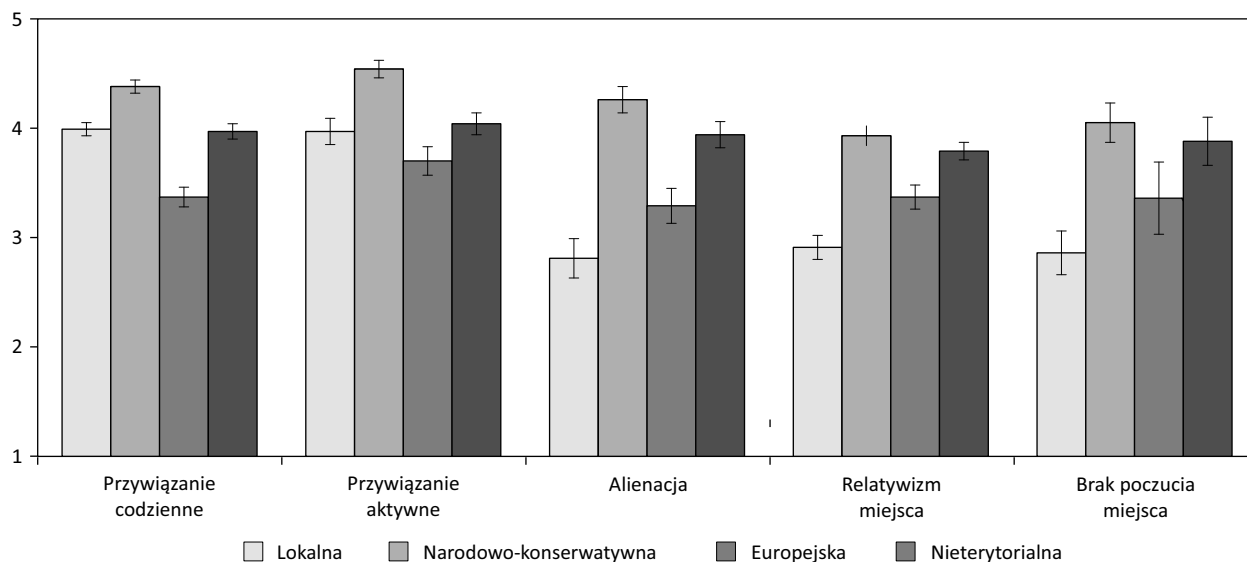
Analizę zróżnicowania typów przywiązania w zakresie tożsamości miejsca prowadzono za pomocą MANOVA dla wymiarów tożsamości (lokalna vs. narodowo-konserwatywna vs. europejska vs. nieterytorialna) z czynnikiem głównym typu przywiązania. MANOVA wykazała istotny statystycznie efekt główny typu przywiązania [λ Wilksa = 0,63; $F(16, 758) = 7,73; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,14$], tymczasem wykonane kolejno jednowymiarowe ANOVA wykazały istotność efektu głównego przywiązania dla tożsamości lokalnej [$F(4, 251) = 30,20; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,32$] i narodowo-konserwatywnej [$F(4, 267) = 7,91; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,11$], ale brak istotności dla tożsamości europejskiej

Adnotacja. Słupki błędów dla błędów standardowych średniej.

Rysunek 1. Typy przywiązania do miejsca a wymiary przywiązania: miejsce zastane, miejsce odkryte, brak przywiązania.

Źródło: rysunki 1–2 opracowanie własne.

Adnotacja. Słupki błędów dla błędów standardowych średniej.

Rysunek 2. Typy przywiązania do miejsca a tożsamość lokalna, narodowo-konserwatywna, europejska i nieterytorialna.

[$F(4, 267) = 1,92; p < 0,11; \eta_p^2 = 0,03$] i nieterytorialnej [$F(4, 267) = 1,86; p < 0,12; \eta_p^2 = 0,03$]. Wyniki analizy zaprezentowano na rysunku 2.

Testy *post-hoc* wykazały, iż osoby przywiązane codziennie ($M = 3,99; SD = 0,63$) i aktywnie ($M = 3,97; SD = 0,87$) miały istotnie wyższe nasilenie tożsamości lokalnej od wszystkich typów nieprzywiązanych ($p < 0,001$). Natomiast typ relatywizmu miejsca ($M = 3,93; SD = 0,73$) miał istotnie niższą tożsamość narodowo-konserwatywną od przywiązania aktywnego ($M = 4,54; SD = 0,58$).

Typ przywiązania a sprawczość i wspólnotowość.

Analizę zróżnicowania typów przywiązania w zakresie sprawczości i wspólnotowości prowadzono za pomocą MANOVA z czynnikiem głównym typu przywiązania. MANOVA wykazała istotny statystycznie efekt główny typu przywiązania [λ Wilksa = 0,92; $F(8, 532) = 2,77; p < ,005; \eta_p^2 = 0,04$], a wykonane kolejno jednowymiarowe ANOVA wykazały istotność efektu głównego przywiązania dla wspólnotowości [$F(4, 267) = 4,67; p < 0,001; \eta_p^2 = 0,07$], ale brak istotności dla sprawczości [$F(4, 267) = 0,77; p < 0,55; \eta_p^2 = 0,01$]. Testy *post-hoc* wykazały, iż osoby przywiązane codziennie ($M = 5,60; SD = 0,74$) i aktywnie ($M = 5,64; SD = 0,71$) miały istotnie wyższe nasilenie wspólnotowości od typu relatywizmu miejsca ($M = 5,23; SD = 0,76; p < 0,02$).

Dyskusja

Przeprowadzone analizy dostarczyły dalszych informacji na temat trafności *Skali*, a także pozwoliły przybliżyć profil psychologiczny osób o określonym typie przywiązania. Osoby przywiązane codziennie mieszkały najdłużej w swojej miejscowości, miały wysokie poziomy tożsamości miejsca, tożsamości lokalnej oraz zależności od miejsca, a także najwyższy – i istotnie wyższy od typu przywiązania aktywnego – wynik w podskali miejsca zastanego. U osób o typie przywiązania aktywnego obserwowano wysokie poziomy zmiennych, świadczących o przywiązaniu do miejsca i tożsamości lokalnej, drugi – po typie przywiązania codziennego – staż zamieszkania w miejscowości, a także kluczową – jeśli chodzi o różnice wobec przywiązania codziennego – różnicę w wyniku w podskali miejsca odkrytego względem miejsca zastanego ($p < 0,01$). Wszystkie typy nieprzywiązanych miały istotnie wyższe od typów przywiązanych wyniki pod względem braku przywiązania oraz tożsamości lokalnej. Typ relatywizmu miejsca wyróżniał się wśród typów nieprzywiązanych niskim poziomem tożsamości narodowo-konserwatywnej, przy stosunkowo wysokim wyniku w podskali miejsca odkrytego, a także istotnie niższym poziomem wspólnotowości, niż u typów przywiązanych. Wyniki te sugerują, iż typ relatywizmu odnosić się może do osób o wysokim indywidualizmie, które demonstrują wyższą sprawczość

i są mniej skoncentrowane na relacjach wspólnotowych, które nawiązują do społecznego elementu przywiązania do miejsca (Raymond i in., 2010). Zarówno typ relatywizmu miejsca, jak i braku poczucia miejsca odznaczały się najwyższym poziomem braku poczucia miejsca, nieznacznie wyższym niż w typie wyalienowanym ($p < 0,03$). Typ alienacji miał także niższy niż typ relatywizmu poziom miejsca odkrytego ($p < 0,04$).

W badaniu wykazano, iż autokategoryzacja pod względem typu przywiązania do miejsca, jest niezależna od faktu studiowania bądź pracy poza miejscem zamieszkania. Jedyne typ przywiązania aktywnego charakteryzował się tendencją do spędzania większej ilości czasu w swojej miejscowości. Uzyskano nieco odmienne częstotliwości występowania typów przywiązania niż w pierwszym badaniu, co wynikać może z odmiennej strategii rekrutacji uczestników do grupy badanej. W tym badaniu autorzy wykonywali badania w kontakcie indywidualnym, a uczestnicy badania nie zapraszali do udziału w nim swoich krewnych i znajomych. Przyjęta metoda badania miała na celu zminimalizowanie tendencji do rekrutowania w metodzie *snow ball* osób podobnych do siebie.

BADANIE 3

Badanie trzecie miało na celu pomiar stabilności bezwzględnej *Skali*, traktowanej jako wskaźnik rzetelności metody. *Skalę typów przywiązania* stosowano w dwóch wersjach: pierwszej – w wymuszonym pojedynczym wyborem i drugiej – z możliwością oszacowania stopnia odpowiedniości każdego z pięciu typów. Taki sposób aplikacji metody pozwolił na przeprowadzenie dalszych analiz zróżnicowania typów przywiązania za pomocą metody korelacji.

Metoda

Grupa badana. W trzecim badaniu udział wzięły 52 osoby (11 mężczyzn i 41 kobiet) w wieku od 21 do 47 lat ($M = 24,04$; $SD = 5,02$). Badania wykonywano metodą kontaktów bezpośrednich. Badani zamieszkiwali w swoich miejscowościach od sześciu do 564 miesięcy ($M = 215,35$; $SD = 112,75$). W badanej grupie 29 osób studiowało (55,77%), natomiast 23 osoby studiowały i pracowały (44, 23%). W drugiej turze udział wzięły 43 osoby z grupy wstępnej, nieróżniące się od osób, które nie uczestniczyły w drugim pomiarze pod względem wieku [$t(50) = 1,05$; $p < 0,30$] i stażu zamieszkiwania w miejscowości [$t(50) = -0,74$; $p < 0,46$] oraz wcześniejszego wyboru typu przywiązania [T^2 Hotellinga = 6,40; $F(5, 45) = 1,18$; $p < 0,34$]. Z uwagi na niską liczebność próby, w której dokonano oszacowania stabilności czasowej, dodatkowo wykonano analizę mocy statystycznej dla tych analiz.

Narzędzia

Skala typów przywiązania. Skala zawiera opisy pięciu typów przywiązania według typologii Hummona (1992). W badaniu trzecim zastosowano dwie wersje *Skali*. W pierwszej osoba badana była proszona o wskazanie jednego opisu, który najlepiej odzwierciedla jej relację z miejscem, w którym mieszka. W drugiej do każdego opisu dodano skalę pięciostopniową (od 0 – *w ogóle nie pasuje do mnie*, do 4 – *bardzo dobrze do mnie pasuje*). Osoby badane były proszone o zaznaczenie dla każdego opisu stopnia, w jakim pasuje on do jej relacji z miejscem zamieszkania.

Skala przywiązania do miejscowości (Lewicka, 2012). Rzetelność podskal narzędzia w tym badaniu wyniosła: dla podskali miejsca zastanego: $\alpha = 0,70$ (wyeliminowano pozycję: „Mieszkanie w mojej miejscowości to wynik mojego świadomego wyboru” z uwagi na ujemne skorelowanie ze wynikiem skali w grupie badanej); dla podskali miejsca odkrytego: $\alpha = 0,65$, a dla podskali braku przywiązania: $\alpha = 0,78$.

Skala tożsamości (Lewicka, 2012). W tym badaniu rzetelność poszczególnych podskal była zadowalająca lub akceptowalna, odpowiednio: lokalnej, $\alpha = 0,67$; narodowo-konserwatywnej, $\alpha = 0,49$; europejskiej, $\alpha = 0,51$; nieterytorialnej, $\alpha = 0,67$.

Skale orientacji sprawczej i wspólnotowej (Wojciszke, Szlendak, 2010). W tym badaniu rzetelność podskali sprawczości wyniosła $\alpha = 0,90$, a podskali wspólnotowości $\alpha = 0,91$.

Wyniki

Częstotliwość typów przywiązania. W pierwszej turze badania 22 osoby (42,31%) określiło swoje przywiązanie do miejsca jako przywiązanie codzienne, natomiast 10 osób jako przywiązane aktywne (19,23%). Wśród typów nieprzywiązanych przeważał typ relatywizmu miejsca ($n = 12$; 23,08%), 5 osób określiło się jako wyalienowane (9,62%), a jedynie 3 jako pozbawione poczucia miejsca (5,77%). Zatem łącznie: 52 osoby. Dystrybucja typów przywiązania była marginalnie istotnie różna od losowej [$\chi^2(4) = 9,33$; $p < 0,053$] i zbliżona do uzyskanej w drugim badaniu [$\chi^2(4) = 1,24$; $p < 0,87$].

Stabilność bezwzględna Skali typów przywiązania. Osoby badane wypełniły *Skalę typów przywiązania* dwukrotnie w odstępie czterotygodniowym. Zastosowano wersję *Skali* z wymuszonym jednokrotnym wyborem oraz z szacowaniem podobieństwa do opisu na skali Likerta. Stabilność mierzona dla wersji jednokrotnego wyboru była

zadowolająca [$\chi^2(16) = 59,32; p < 0,001; V\text{Cramera} = 0,58$; współczynnik kontyngencji = 0,76]. Następnie obliczono stabilność czasową dla ocen dokonywanych dla każdego opisu na skali Likerta. Uzyskano zadowolające wyniki dla przywiązania codziennego ($\rho = 0,86; \beta = 0,86; p < 0,001$; moc = 1,00; poprawione $R^2 = 0,73$), przywiązania aktywnego ($\rho = 0,72; \beta = 0,73; p < 0,001$; moc = 1,00; poprawione $R^2 = 0,52$), alienacji ($\rho = 0,63; \beta = 0,63; p < 0,001$; moc = 1,00; poprawione $R^2 = 0,38$), relatywizmu miejsca ($\rho = 0,66; \beta = 0,67; p < 0,001$; moc = 1,00; poprawione $R^2 = 0,44$) oraz braku poczucia miejsca ($\rho = 0,56; \beta = 0,59; p < 0,001$; moc = 0,99; poprawione $R^2 = 0,33$). Mimo niskiej liczebności grupy, wszystkie analizy miały wysoką moc statystyczną.

Analiza trafności. Przeprowadzono także analizy korelacji między natężeniem typów przywiązania i zmiennymi kryterialnymi dla wyników z pierwszej fali pomiarowej. Wyniki analizy zaprezentowano w tabeli 4.

Korelacja między podskalą miejsca zastanego a przywiązaniem codziennym była istotnie wyższa niż między tą podskalą a przywiązaniem aktywnym ($Z = 3,35; p < 0,001$). Relatywizm miejsca i brak poczucia miejsca korelowały istotnie silniej niż alienacja z podskalą braku przywiązania ($Z = 2,67; p < 0,001, Z = 1,75; p < 0,08$).

Dyskusja

Skala typów przywiązania demonstrowała zadowolająco wysokie poziomy rzetelności, rozumianej jako stabilność bezwzględna. Zarówno w wersji z wymuszonym wyborem, jak i z szacowaniem stopnia odpowiedniości poszczególnych opisów, uzyskane wyniki korelacji między dwoma pomiarami świadczyły o wysokiej powtarzalności odpowiedzi osób badanych. Mimo zadowolających wyników, ograniczeniem tej analizy jest stosunkowo niedługi interwał między pomiarami. Przyszłym kierunkiem badań w zakresie zarówno psychologicznej rzeczywistości typologii Hummona (1992), jak i skonstruowanej *Skali* jest zatem analiza dynamiki przemian typu przywiązania w perspektywie dłuższych okresów zamieszkiwania w danej miejscowości, z uwzględnieniem zmian rozwojowych, a także wydarzeń znaczących lub krytycznych, powiązanych z zamieszkiwaniem w niej.

Typ przywiązania codziennego korelował silnie dodatnio z wynikiem w podskali miejsca zastanego, oraz słabiej – miejsca odkrytego. Stwierdzono także istotne korelacje między tym typem przywiązania a tożsamością lokalną, narodowo-konserwatywną, oraz ujemne, choć marginalnie istotne, z tożsamością europejską. Typ przywiązania aktywnego korelował istotnie dodatnio z wynikiem w podskali miejsca odkrytego, ale związek ten był istotnie słabszy niż

Tabela 4

Wyniki analizy korelacji wymiarów przywiązania i tożsamości miejsca oraz orientacji sprawczej i wspólnotowej z typami przywiązania do miejsca

	Przywiązanie codzienne	Przywiązanie aktywne	Alienacja	Relatywizm miejsca	Brak poczucia miejsca
<i>Wymiary przywiązania do miejsca</i>					
Miejsce zastane	0,73***	0,38***	-0,40***	-0,59***	-0,45***
Miejsce odkryte	0,36**	0,46***	-0,11	-0,17	-0,23
Brak przywiązania	-0,55***	-0,42**	0,39**	0,69***	0,60***
<i>Tożsamość miejsca</i>					
Lokalna	0,38**	0,40**	-0,18	-0,44**	-0,44**
Narodowo-konserwatywna	0,29*	0,18	-0,14	-0,37**	-0,42**
Europejska	-0,27†	0,16	0,36**	0,16	0,01
nieterytoriałna	-0,22	0,03	0,21	0,23	0,07
<i>Orientacja sprawcza i wspólnotowa</i>					
Sprawczość	-0,20	0,01	-0,07	0,27†	0,34*
Wspólnotowość	0,15	0,20	0,01	-0,14	-0,07

Adnotacja. $N = 52$.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; † $p < 0,06$.

w wypadku przywiązania codziennego. Zanotowano także istotne pozytywne korelacje między przywiązaniem aktywnym a wynikiem w podskali miejsca odkrytego i tożsamości lokalnej. Oba typy przywiązane istotnie ujemnie korelowały z brakiem przywiązania. Wśród typów nieprzywiązanych relatywizm miejsca i brak poczucia miejsca korelowały ujemnie z podskala miejsca zastanego, z tożsamością lokalną i narodowo-konserwatywną, natomiast silnie dodatnio z podskala braku przywiązania. Z obu wskazanych typów profil relatywizmu miejsca wyraża najsłabsze przywiązanie, natomiast można wskazać istotne podobieństwo obu tych typów. Natężenie typu relatywizmu i braku poczucia miejsca korelowało także dodatnio ze sprawczością, co potwierdza interpretowanie tych typów jako wyrazu indywidualizmu osób badanych, ich koncentracji na realizacji własnych celów. Typ alienacji od miejsca charakteryzował się nieco niższym poziomem ujemnej korelacji ze skalą miejsca zastanego, ale także niższą pozytywną korelacją ze skalą braku przywiązania (por. Lewicka, 2012). Natężenie tego typu korelowało także dodatnio z poziomem tożsamości europejskiej, co może sugerować, iż osoby wyalienowane od miejsca przejawiają tendencję do przyjmowania szerszej – niż lokalna lub regionalna – perspektywy poczucia przynależności.

DYSKUSJA OGÓLNA

Celem badań było przygotowanie *Skali typów przywiązania do miejsca*, zawierającej jakościowe opisy form przywiązania wobec miejsca, uwzględnione w typologii Hummona (1992). Analizie poddano trafność zastosowanych opisów oraz ich moc dyskryminacyjną, co umożliwiło dalszą weryfikację psychologicznej rzeczywistości typologii Hummona (por. Lewicka, 2011b, 2012), z zastosowaniem ustrukturyzowanej metody jakościowej, tzw. winietek (Hughes, 1998).

Na bazie przeprowadzonych – łącznie na grupie 912 osób – badań można dokonać charakterystyki psychologicznych profili funkcjonowania osób identyfikujących się z typami przywiązania i nieprzywiązania do miejsca (Hummon, 1992). Osoby identyfikujące się z typami przywiązanymi są silnie przywiązane do miejsca swojego zamieszkania, mają pozytywny afektywny stosunek wobec niego i stosunkowo silną tożsamość lokalną oraz wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa w swojej miejscowości. Osoby **przywiązane codziennie** miały dłuższy staż zamieszkiwania w miejscowości, częściej też będących miejscem życia ich przodków. Osoby te najrzadziej miały za sobą doświadczenia przeprowadzki. W porównaniu do osób przywiązanych aktywnie miały one wyższy wynik w podskali miejsca zastanego, stopień identyfikowania się z tym typem przywiązania korelował zaś dodatnio

nie tylko z tożsamością lokalną, lecz także z tożsamością narodowo-konserwatywną, oraz ujemnie, choć marginalnie istotnie, z tożsamością europejską. Osoby **przywiązane aktywnie** były bardziej mobilne niż osoby przywiązane codziennie, cechowało je natomiast podobnie wysokie, jak u osób o typie codziennego przywiązania, poczucie przywiązania do miejsca, wysoki poziom bezpieczeństwa i wysoka ocena swoich warunków mieszkaniowych. Aspekt miejsca odkrytego przeważa u tych osób nad aspektem miejsca zastanego, co odróżnia ten typ od przywiązania codziennego. Badane typy nieprzywiązania mają zbliżone do siebie charakterystyki (por. Lewicka, 2012). Na podstawie przeprowadzonych procedur za typ najsilniej nieprzywiązany można uznać **relatywizm miejsca**, w którym wyraźnie widoczny jest negatywny emocjonalny stosunek wobec miejscowości i dzielnicy, a także najniższe wskaźniki poczucia tożsamości miejsca i zależności od miejsca, a także tożsamości narodowo-konserwatywnej. Osoby o relatywnym typie najczęściej się przeprowadzały, miały najkrótszy staż zamieszkiwania w danej lokalizacji, a także istotnie rzadziej zamieszkiwały w tej samej miejscowości, w której żyły poprzednie generacje ich rodzin. Wzorce korelacji tego typu przywiązania wskazują, iż reprezentują go osoby o silniejszej orientacji sprawczej i słabszej orientacji wspólnotowej. **Typ alienacji** miał krótszy niż osoby przywiązane, ale dłuższy niż osoby o typie relatywnym staż zamieszkiwania w swoim miejscu, wyższą niż u obu typów przywiązanych częstotliwość przeprowadzek oraz neutralne lub nieco poniżej neutralnego emocjonalne przywiązanie do miejscowości, dzielnicy i mieszkania. Charakteryzował się niskimi poziomami zmiennych wyrażających przywiązanie, natomiast pośrednim wynikiem w skali mierzącej wprost brak przywiązania. Natężenie tego typu korelowało także dodatnio z poziomem tożsamości europejskiej, co może sugerować, iż osoby wyalienowane od miejsca przejawiają tendencję do przyjmowania szerszej niż lokalna lub regionalna perspektywy poczucia przynależności. **Typ braku poczucia miejsca** odznacza się negatywnym stosunkiem wobec miejsca, niską identyfikacją z nim oraz zależnością od niego, a także słabo zaktywizowaną tożsamością lokalną. Typ ten nieco silniej niż relatywizm, akcentuje orientację sprawczą.

Uzyskane rezultaty zawierały pewne analogie do wyników badań Lewickiej (2011, 2012), w których za pomocą analizy skupień, przeprowadzonej na skalach opisujących przywiązanie do miejsca w zależności od jego skali (sąsiedztwa, miasta, regionu), wymiary przywiązania (miejsce zastane, miejsce odkryte, brak przywiązania), oraz wymiary tożsamości (lokalna, narodowo-konserwatywna, europejska, nieterytorialna), wyodrębniono pięć profili nawiązujących do typologii Hummona (1992). W przekroju trzech

przeprowadzonych badań notowano nieznaczną przewagę autokategoryzacji osób badanych do typów przywiązanych [badanie pierwsze – 49,92%; badanie drugie – 55,51%; badanie trzecie – 64% ($\chi^2(2) = 4,25; p < 0,12$)] w odniesieniu do badań Lewickiej (2010, 2012), w których oba typy przywiązane stanowiły 42,25% badanej grupy. W obu procedurach typy przywiązane cechował istotnie wyższy poziom przywiązania do miejscowości, a także tożsamości lokalnej względem typów nieprzywiązanych. Ponadto typ przywiązania aktywnego w obu badaniach cechowała wyższa mobilność niż typ przywiązania codziennego. W tym badaniu zreplikowano wykazane przez Lewicką (2012) efekty istotności różnic pod względem długości zamieszkiwania między osobami o przywiązaniu codziennym (przywiązaniu tradycyjnym) a nieprzywiązaniu typu alienacji. Dodatkowo zanotowano istotne różnice pod względem długości zamieszkiwania między przywiązaniem codziennym a typem relatywizmu miejsca oraz braku poczucia miejsca. Wykazano ponadto, że wszystkie typy nieprzywiązane były bardziej mobilne (przeprowadzające się lub gotowe do przeprowadzki) niż typ przywiązania codziennego, co również korespondowało z wynikami Lewickiej (2012). Nie w pełni potwierdzono jednak różnice w zakresie tożsamości narodowo-konserwatywnej i europejskiej między typami przywiązanymi i nieprzywiązanymi. W relacjonowanych badaniach wystąpiły także pewne różnice w zakresie dystrybucji poszczególnych typów przywiązania, co może wynikać z odmiennych procedur rekrutacji badanych – zastosowania metody *snowball*, w której uczestnicy badań rekrutowali dalszych uczestników (badanie pierwsze) względem badań w kontakcie indywidualnym (badanie drugie i trzecie).

Źródłem różnic między rezultatami uzyskanymi w badaniach własnych i wynikami badań Lewickiej (2012, 2013) można upatrywać w różnicach metodologicznych i specyfice grup badanych w obu procedurach. Po pierwsze, oba badania opierały się na odmiennym podejściu metodologicznym i statystycznym. Zgodnie z zastosowanym w bieżącym badaniu podejściem skoncentrowanym na osobie (*person-centered approach*), w przygotowanej *Skali typów przywiązania do miejsca* pozostawiano osobie badanej wybór, z którym typem zależności z miejscem świadomie się identyfikuje. Procedura analizy skupień, zastosowana przez Lewicką (2012), polega z kolei na tworzeniu szeregu uśrednionych profili zmiennych niezależnych, które umożliwiają podział grupy badanej na mniejsze grupy, w których odchylenia od profilu grupy dla poszczególnych jednostek są najmniejsze. W pierwszym podejściu badana jest zatem uświadomiona identyfikacja osoby badanej z opisanymi typami przywiązania, w drugim zaś typ przywiązania jest abstrahowany na podstawie

współmienności różnych charakterystyk, bez konieczności analizy autoidentyfikacji osoby badanej. Po drugie, grupy badane w obu procedurach miały inną strukturę, co również mogło znaleźć odzwierciedlenie w uzyskanych wynikach, przede wszystkim w odmiennych proporcjach poszczególnych typów przywiązania i nieprzywiązania.

W przedstawianym badaniu znaczną część stanowiły osoby studiujące i pracujące (niekiedy za granicą). Osoby te mieszkały, pracowały, studiowały w kilku miejscach, można zatem przypuszczać, że z uwagi na te okoliczności mogły, częściej niż inni, wskazywać na typ alienacji w badaniu pierwszym lub relatywizmu miejsca w badaniach drugim i trzecim. Precyzyjne rozstrzygnięcie tych niejednoznaczności wymaga przeprowadzenia badań przygotowaną *Skalą* na próbie reprezentatywnej i analogicznej do grupy badanej, uwzględnionej w analizach Lewickiej (2012).

Mimo wskazanych ograniczeń, przeprowadzone badania w zadowalającym stopniu wykazały odmienności między badanymi typami przywiązania do miejsca, co można traktować jako silny dowód na trafność typologii Hummona (1992). Potwierdzenie odrębności typów przywiązania w różnych grupach badanych może sugerować, że psychiczna odrębność typów przywiązania wykracza poza konsekwencje różnic pod względem wieku, poziomu wykształcenia czy też mobilności i odzwierciedla bardziej podstawowe mechanizmy odpowiadające za wytwarzanie więzi z obiektami lub osobami (por. Giuliani, 2003).

W prezentowanych badaniach uzyskano zadowalające potwierdzenie psychologicznej trafności typologii Hummona (1992). Zastosowana jakościowa metodologia tzw. winietek okazała się trafnym rozwiązaniem badawczym w analizie przywiązania do miejsca, umożliwiając rzetelny a jednocześnie ekonomiczny czasowo pomiar charakterystyki więzi z miejscem. Osoby identyfikujące się z opisanymi typami różniły się od siebie w kierunku przewidywalnym, na bazie przywołanych podstaw teoretycznych, pod względem zmiennych socjodemograficznych, w zakresie nasilenia wymiarów tożsamości miejsca, zależności od miejsca i emocjonalnego stosunku do miejsca, ocenianego metodami kwestionariuszowymi. Przygotowana *Skala typów przywiązania do miejsca*, oparta na metodzie winietkowej, umożliwia określenie podstawowego charakteru przywiązania osoby badanej, za czym przemawia wykazana w powyższych badaniach trafność teoretyczna, zadowalająca moc dyskryminacyjna i trafność kryterialna *Skali*.

W związku ze swoją budową *Skala typów przywiązania* może podlegać ograniczeniom metod jednopozycyjnych, takim jak potencjalne zawężenie badanego konstruktu (Fisher i in., 2016). Wyniki analiz porównawczych dla wielo- i jednopozycyjnych skal przeznaczonych do pomiaru

konstruktu przywiązania wskazują jednak, iż oba sposoby pomiaru są równoważne, a metody oparte na opisach nie mają gorszej mocy estymacyjnej niż skale dymensjonalne (Bäckström, Holmes, 2001). Przeprowadzona procedura analizy rzetelności, która uwzględniała również podejście dymensjonalne, wykazała, iż rzetelność wariantu jednokrotnego wymuszonego wyboru i oceny opisów na skalach typu Likerta dają równoważnie rzetelne wyniki. Przygotowana skala opisowa może zatem znaleźć zastosowanie jako niezależny instrument badawczy. Mając jednak na uwadze zastrzeżenia do metod opartych na pojedynczych pozycjach, rekomendować można stosowanie przygotowanej *Skali* w połączeniu z innymi metodami pomiarowymi.

LITERATURA CYTOWANA

- Agnew, J. A. (1987). *Place and politics: The geographical mediation of state and society*. Boston: Allen & Unwin.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480.
- Asendorpf, J. B., van Aken, M. A. G. (1999). Resilient, overcontrolled, and undercontrolled personality prototypes in childhood: Replicability, predictive power, and the trait-type issue. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 815–832.
- Bäckström, M., Holmes, B. M. (2001). Measuring adult attachment: A construct validation of two self-report instruments. *Scandinavian Journal of Psychology*, 42, 79–86.
- Barter, Ch., Renold, E. (2000). „I wanna tell you a story”: Exploring the application of vignettes in qualitative research with children and young people. *International Journal of Social Research Methodology*, 3, 307–323.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Boğaç, C. (2009). Place attachment in a foreign settlement. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 267–278.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss* (t. 2: *Separation: Anxiety and anger*). London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Castells, M. (1996). *The information age: Economy, society and culture* (t. 1: *The rise of the network society*). Oxford: Blackwell.
- Coccaro, E. F., Noblett, K. L., McCloskey, M. S. (2009). Attributional and emotional responses to socially ambiguous cues: Validation of a new assessment of social/emotional information processing in healthy adults and impulsive aggressive patients. *Journal of Psychiatric Research*, 43, 915–925.
- Cristoforetti, A., Gennai, F., Rodeshini, G. (2011). Home sweet home: The emotional construction of places. *Journal of Aging Studies*, 25, 225–232.
- Cuba, L., Hummon, D. M. (1993a). A place to call home: Identification with dwelling, community, and region. *The Sociological Quarterly*, 34, 111–131.
- Cuba, L., Hummon, D. M. (1993b). Constructing a sense of home: Place affiliation and migration across the life cycle. *Sociological Forum*, 8, 547–572.
- Deutsch, N. (2005). A second home. W: B. J. Hirsch (red.), *A place to call home: Afterschool programs for urban youth* (s. 41–56). Washington, DC: American Psychological Association.
- Devine-Wright, P. (2011). Place attachment and public acceptance of renewable energy: A tidal energy case study. *Journal of Environmental Psychology*, 31, 336–343.
- Donnellan, M. B., Robins, R. W. (2010). Resilient, overcontrolled, and undercontrolled personality types: Issues and controversies. *Social and Personality Psychology Compass*, 3, 1–14.
- Droseltis, O., Vignoles, V. L. (2010). Towards an integrative model of place identification: Dimensionality and predictors of intrapersonal-level place preferences. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 23–34.
- Finch, H. (1987). The vignette technique in survey research. *Sociology*, 21, 105–114.
- Fisher, G. G., Matthews, R. A., Gibbons, A. M. (2016). Developing and investigating the use of single-item measures in organizational research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 21 (1), 3–23.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity.
- Giuliani, M. V. (2003). Theory of attachment and place attachment. W: M. Bonnes, T. Lee, M. Bonaiuto (red.), *Psychological theories for environmental issues* (s. 137–170). Aldershot: Ashgate.
- Griffin, D. W., Bartholomew, K. (1994). The metaphysics of measurement: The case of adult attachment. *Advances in Personal Relationships*, 5, 17–52.
- Gustafson, P. (2001). Meanings of place: Everyday experience and theoretical conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 5–16.
- Hammit, W. E., Backlund, E. A., Bixler, R. D. (2006). Place bonding for recreation places: Conceptual and empirical development. *Leisure Studies*, 25, 17–41.
- Harding, H. G., Ziznow, H. M., Burns, E. E., Jackson, J. L. (2010). Attributions of responsibility in a child sexual abuse (CSA) vignette among respondents with CSA histories: The role of abuse similarity to a hypothetical victim. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19, 171–189.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5–29.
- Hazan, C., Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511–524.
- Hazel, N. (1995). Elicitation techniques with young people. *Social Research Update 12*. Guilford: University of Surrey.
- Hernandez, B., Hidalgo, M. C., Salazar-Laplace, M. E., Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*, 27, 310–319.
- Hidalgo, M. C. (2013). Operationalization of place attachment: A consensus proposal. *Estudios de Psicología*, 34, 251–259.
- Hornowska, E. (2010). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Hughes, R. (1998). Adapting relationships with place: Investigating the evolving place attachment and “sense of place” of UK higher education students during a period of intense transition. *Sociology of Health and Illness*, 20, 381–400.

- Hummon, D. M. (1992). Community attachment. Local sentiment and sense of place. W: I. Altman, S. M. Low (red.), *Place attachment* (s. 253–277). New York, London: Plenum Press.
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 233–248.
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of Environmental Management*, 79, 316–327.
- Kasarda, J. D., Janowitz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39, 328–339.
- Kruger, L. E. (1996). *Understanding place as a cultural system: Implication of theory and method*. Niepublikowana praca doktorska. Washington: University of Washington.
- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 285–303.
- Lawton, R., Gardner, P., Plachcinski, R. (2011). Using vignettes to explore judgements of patients about safety and quality of care: The role of outcome and relationship with the care provider. *Health Expectations*, 14, 296–306.
- Lewicka, M. (2005). Ways to make people active: Role of place attachment, cultural capital and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*, 4, 381–395.
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology*, 28, 209–231.
- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 35–51.
- Lewicka, M. (2011a). On the varieties of people's relationships with places: Hummon's typology revisited. *Environment and Behavior*, 43, 676–709.
- Lewicka, M. (2011b). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207–230.
- Lewicka, M. (2012). *Psychologia miejsca*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Lewicka, M. (2013). Localism and Activity as two dimensions of people-place bonding: The role of cultural capital. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 43–53.
- Madill, A., Gough, B. (2008). Qualitative research and its place in psychological science. *Psychological Methods*, 13, 254–271.
- Mandal, A., Moroń, M. (2016). *Skala przywiązania do miejsca – polska adaptacja The Measure of Place Attachment* Daniela R. Williamsa i Jerrego J. Vaske (2003). *Psychologia Społeczna*, 2 (37), 211–222.
- Mark, K. P., Herbenick, D., Fortenberry, J. D., Sanders, S., Reece, M. (2014). A psychometric comparison of three scales and a single-item measure to assess sexual satisfaction. *Journal of Sex Research*, 51, 159–169.
- Mendelsohn, M., Sewell, K. W. (2004). Social attitudes toward traumatized men and women: A vignette study. *Journal of Traumatic Stress*, 17, 103–111.
- Nicotera, N. (2007). Measuring neighborhood: A conundrum for human services researchers and practitioners. *American Journal of Community Psychology*, 40, 26–51.
- Patterson, M. E., Williams, D. R. (2005). Maintaining research traditions on place: Diversity of thought and scientific progress. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 361–380.
- Poulou, M. (2001). The role of vignettes in the research of emotional and behavioural difficulties. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 6, 50–62.
- Raymond, Ch. M., Brown, G., Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 422–434.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Riger, S., Lavrakas, P. J. (1981). Community ties: Patterns of attachment and social interaction in urban neighborhoods. *American Journal of Community Psychology*, 9, 55–66.
- Robins, R. W., John, O. P., Caspi, A., Moffitt, T. E., Stouthamer-Loeber, M. (1996). Resilient, overcontrolled, and undercontrolled boys: Three replicable personality types. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 157–171.
- Scannell, L., Gifford, D. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1–10.
- Seamon, D. (1979). *A geography of the lifeworld: Movement, rest and encounter*. London: Croom Helm.
- Shamai, S. (1991). Sense of place: An empirical measurement. *Geoforum*, 22, 347–358.
- Stedman, R. C. (2003). Sense of place and forest science: Toward a program of quantitative research. *Forest Science*, 49, 822–829.
- Stokols, D., Shumaker, S. A. (1981). People in places. A transactional view of settings. W: J. Harvey (red.), *Cognition, social behavior and the environment* (s. 441–488). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Robins, R. W., Hendin, H. M., Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a Single-Item Measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 151–161.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. London: Edward Arnold.
- van den Tooren, M., de Jonge, J. (2010). The role of matching job resources in different demanding situations at work: A vignette study. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83, 39–54.
- von Eye, A., Bogat, G. A. (2006). Person-oriented and variable-oriented research: Concepts, results, and development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 390–420.
- Williams, D. R., Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49, 830–840.
- Williams, D. R., McDonald, C. D., Riden, C. M., Uysal, M. (1995). Community attachment, regional identity and resident attitudes towards tourism. W: *Proceedings of the 26th Annual Travel and Tourism Research Association Conference Proceedings* (s. 424–428). Wheat Ridge, CO: Travel and Tourism Research Association.

- Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W., Watson, A. E. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14, 29–46.
- Wojciszke, B., Szlendak, M. A. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*, 5 (1), 57–70.

ZAŁĄCZNIK 1

Skala typów przywiązania do miejsca

Zdecyduj, który z poniższych opisów najlepiej pasuje do Twojego stosunku wobec miejsca, w którym mieszkasz. Wybierz wyłącznie jeden opis i postaw znak X w kwadracie umieszczonym przed tym opisem.

1. Jestem bardzo silnie przywiązany do swojego miejsca zamieszkania. Mieszkam w nim całe życie, od dzieciństwa. Czuję się związany ze swoim sąsiedztwem, miejscowością i regionem, chociaż na co dzień specjalnie się nad tym nie zastanawiam. Nie planuję przeprowadzki. Nie chciałbym mieszkać gdzieś indziej.

2. Jestem bardzo silnie przywiązany do swojego miejsca. Czuję się związany ze swoim sąsiedztwem, miejscowością i regionem. Staram się aktywnie angażować we wszystkie sprawy mojej miejscowości, jestem zainteresowany jej specyfiką i rozwojem. Zwracam uwagę na to, jakie zmiany dzieją się w moim mieście. Nie chciałbym mieszkać gdzieś indziej.

3. Nie jestem przywiązany do swojego miejsca zamieszkania i niespecjalnie je lubię. Czuję się w nim nieswojo, trochę wyalienowany. Nie czuję się szczególnie związany ze swoim sąsiedztwem, miejscowością, czy regionem. Chciałbym mieszkać gdzieś indziej i chętnie się stąd wyprowadzę.

4. Nie jestem szczególnie przywiązany do swojego miejsca zamieszkania. Nie jestem silnie związany ze swoim sąsiedztwem, miejscowością i regionem. Uważam, że bardziej niż miejsce zamieszkania liczy się poziom życia, a gdy znajdzie się inne, lepsze miejsce do życia, można się do niego przenieść bez odczuwania żalu. Mógłbym mieszkać w dowolnym miejscu.

5. Nie jestem wcale przywiązany do swojego miejsca zamieszkania. Nie odczuwam szczególnej więzi ze swoim sąsiedztwem, miejscowością, czy regionem. Miejsce zamieszkania nie jest dla mnie ważne. Mógłbym mieszkać w dowolnym miejscu.

Klucz metody: 1 – przywiązanie codzienne; 2 – przywiązanie aktywne; 3 – alienacja; 4 – relatywizm miejsca; 5 – brak poczucia miejsca

Type of Place Attachment Scale based on Hummon's (1992) typology: A structured qualitative method of place attachment measurement

Alan Mandal¹, Marcin Moron²

¹ *Faculty of Earth Sciences, University of Silesia in Katowice*

² *Faculty of Pedagogy and Psychology, University of Silesia in Katowice*

ABSTRACT

The article presents the description of the construction stages and results of the validity analysis of Type of Attachment Scale, based on the typology of place attachment by David M. Hummon (1992). The Scale consist of descriptions of two types of attachment: everyday and active attachment, and three types of lack of place attachment: alienation, place relativity, and placelessness. A subject is ask to indicate which out of the five that are presented the description best suits their own relation toward their place of living. An examination of psychometric properties and validity of the Scale was conducted in a series of 3 studies on 912 participants. In the study 1 were 586 participants in age between 18 and 72 years (50% female). The participants filled out the prepared Type of attachment scale, Place attachment scale (Williams, & Vaske, 2003), a sociodemographic survey, and series of questions about the affective attitude toward their place of living. In the study 2 were 274 participants in age from 16 to 72. The participants filled out the Type of attachment scale, Place attachment scale and identity scale (Lewicka, 2012), and Scales measuring agency and communion (Wojciszke, Szlendak, 2010). In the study 3, with 52 participants, the reliability of the Scale was examined by test-retest procedure. The obtained results showed that Types of attachment scale is a reliable and valid measure of person-place relations according to categorization by Hummon (1992). Types of place attachment, included in Type of attachment scale, demonstrate a distinguishable profiles of sociodemographic and psychological characteristics. Individuals who identified themselves with everyday and active attachment were significantly stronger attached to the place than the other types of lack of attachment, differing with each other according to the length of residence and a level of place inherited dimension. Non-attached types have a similar profiles, that indicates a low place attachment. The place relativity type can be described as the lowest attached, with the highest mobility, the shortest length of residence and the weakest bond according to earlier generation presence in the place of living. Alienation was connected with neutral of negative attitude toward the place, and was described by a positive correlation with the European identity. A placeless type was reflected by a weak place attachment and low local identity, but a positive correlation with agency.

Keywords: *The Type of Place Attachment Scale, Place Attachment Scale, place attachment*

Złożono: 25.11.2015

Złożono poprawiony tekst: 7.04.2016

Zaakceptowano do druku: 25.01.2017